لە(58)وە بۆ (140) چارەنووسی کەرکوک لە بەرداشی جەنگی ژمارەکاندا .. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

“ئەم شیکارییە پێش 13 ساڵ لە گۆڤاری نەوەند بڵاوکراوەتەوە. ئەگەرچی وا دەبینرێت بابەتەکە کۆن بووە، بەڵام لە راستیدا ناوەڕۆکەکەی هەمیشە بە تازەیی دەمێنێتەوە. تا بیری خوێنەریشی بخەینەوە کێشەی دۆڕاندنی کەرکوک لە دوای روخانی بەعس بە تەنیا بەرهەمی شانزەی ئۆکتۆبەر نییە، بەڵکو شانزەی ئۆکتۆبەر تەنیا کۆتایی ئەو دۆڕانەی لە رووی سەربازیی و ئۆتۆریتەی دەسەڵاتی هەردوو حزبی فەرمانڕەوا لە کەرکوک”

لەگەڵ ناوهێنانی کەرکوک بەدەر لەوەی وێنای شارێکی وێران و فەرامۆشکراو دێتە پێش چاومان، راستەوخۆ بیرمان دەچێتە سەر ئەو کێشە و قەیرانانەی لە نێوان کورد و عەرەبە عێراقییەکاندا بە درێژایی چەندین دەیە دروستبووە لەسەر مسۆگەرکردن و خاوەندارێتی ئەو شارە، نەوت یەکێک یان هەموو ئەو هۆکارەیە هەموولایەک بە وڵاتانی هەرێمی و جیهانیشەوە چاو ببڕنە کەرکوک و شەڕی لەسەر بکەن، چون ئەو سامانە سروشتییە بەسە بۆ ژیاندنی کۆمەڵێکی سەد ملیۆنی بەوپەڕی تێریی و رەفاهەوە. بەهەڵەدا نەچووین ئەگەر بڵێین زیاتر لە 90 ساڵە کورد بە قەبارەی خەبات بۆ رزگاریی و مافی چارەنووس لە هەوڵی سەندنەوەی کەرکوکدا بووە. کەرکوک لە بزافی شێخ مەحمودەوە تاکوو رۆژی ئەمڕۆمان لە لیستی داواکاریی و خەباتی کورداندا لە بەشی سەرەوەدا بووە، گرنگیی ئابووری ئەو شارە پاڵنەرێک بووە حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق دەستبەرداری نەبن و جەنگی درێژخایەن لەگەڵ خاوەنە راستەقینەکەی (کورد) بەرپا بکەن، پاشان لە رێی بە عەرەبکردن و راگواستنی کورد لە شارەکەدا ناسنامەی رەسەن و دیۆگرافیاکەی بشێوێنن، بەڵام کورد هەموو کات داکۆکیی جیددی لێکردووە تا ئەو ئەندازەیەی شۆڕشێکی وەک ئەیلوولی بۆ بە قوربان کراوە.

دوای 2003-4-9 پرسی کەرکوک لە ئەجیندای کوردی باشووردا پانتاییەکی زۆری داگیر کرد و لە راستیشدا یەکێک لەو دۆزانە بووە زۆرترین دانوستان و گفتوگۆی لەبارەوە کراوە و دەکرێت، قانوونی 58

ئیدارەی کاتی و ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراق بەشێکن لەو پلانانەی لەو چوارچێوەیەدا و بە یەکلاکردنەوەی چارەنووسی کەرکوک داڕێژراون. هەنووکە کاتی یاسایی جێبەجێکردنی ماددەی 140 تەواو بووە و ڕەوشی کەرکوک وەک خۆی ماوەتەوە، لە کورد بەنیازی ماوەی ئیزافییە بۆ جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە، بەداخەوە ئەزموونی چوار ساڵ و نیوی مامەڵەی عەرەبی بالادەستی دوای سەدام حسێن سەلماندوویەتی نیەت باش نییە، هەروەک (محەمەدی حاجی مەحمود) وتی: تەنها یەک مانگە تەقینەوە کەم بووەتەوە عەرەب هەڕەشە دەکات کە نابێت نەوت دەربێنین و دەبێت ماددەی 140 دوا بخەین.
پرسیاری هەنووکەیی ئەوەیە: ئایا کورد و ڕابەرییەکەی هەر دوای کەناوی بابردووی بەڵێنی وەهمیی سەرکردە عەرەبەکانی عێراق دەکەون؟ یان ئومێدێک ماوە بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140؟؟ لە کاتێکدا ماددەی 140 پێکخراوە ئایا کورد کارتی هەیە بەکاریبێنێت وەک پێکخستنی بەندێکی دەستووریی کە بەرژەوەندیی عەرەبی عێراقی پێوە بەسترابێتەوە؟ یان کورد ئەم دۆزە دەباتە ناوەندەکانی دنیا لە چەشنی نەتەوە یەکگرتووەکان یان بۆ بەڵگەی مێژوویی و بڕیاری سیاسیی دەست بەسەر کەرکوکدا دەگرێت؟. لە هەموو بارەکاندا تاریکییەکی زۆر هەیە و هیچ تروسکاییەک نییە تا هەڵوێست و هەنگاوەکانی داهاتووی کوردمان پێ نیشان بدات لە وەختێکدا نیازی عەرەبەکان بۆ ڕوونی دیارە چییە.

مێژووی کەرکوک

ئەو کاتەی مرۆڤی سەرەتایی فێری چاندن و کشتوکاڵ بوو ناچاربوو دەست لە ژیانی ڕەوەندیی هەڵبگرێت و بیر لە نیشتەجێبوون بکاتەوە، سەرچاوە مێژووییەکان باس لە چەند گوندێکی دێرینی دەکەن وەک کۆنترین گوندە کشتوکاڵییەکانی دنیا، لەو لیستەدا ناوی گوندی (چەرمۆ)ی کەرکوک هاتووە و وەک یەکێک لە سێ کۆنترین گوندی جیهان ناوی تۆمار کراوە. بە بڕوای (مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی) کەرکوک یەکێک لە هەرە کۆنترین شارەکانی دنیایە و بەدەربڕینی ئەو (لە قەچە هەولێرە زۆر کۆنترە). بەرسقی ئەو پرسیارە مێژووییەی کە بوو لەسەرەتاوە شاری کەرکوکی بنیاتنا؟. گەرمە و کێشە و رای جیاوازی لەسەرە، بەڵام هیچکامیان ناتوانن هاشا لەوە بکەن لە سەرەتاوە کورد یان ئەو گەلانەی کوردیان پێکهێناوە نیشتەجێی کەرکوک بوون و ئاوەدانیان کردووەتەوە (لە مێژوودا سەلمێنراوە شاری کەرکوک لەلایەن لۆلۆییەکان یان خۆرییەکانەوە بنیات نراوە، ئەم دوو گەلەش ڕۆڵی سەرەکیان هەبووە لە پێکهێنانی گەلی کورددا). مەلا جەمیل

رژبیانی، بوای وای: کرکوک یکک بوو ل پایتختکانی (گوتو-گوتیوم)ی هاوسی (لولو- لولوبین) ک تنیا رووباری سیروان ئم نتوی لیک دابیو هردووکیان چی (کاسای)ن ک لقی گوری سوبارتی. رژبیانی ل درژی بچوونکیدا نوسیوویتی: ل سردمی (نارامسین)ی ئاکادیدا (2400 پ.ز) ب واتی کوردستانیان دوت (سوبارتو) ئو حل (ئربخ) ک لم دوایدا بوو ب ئرافا- عرف (وات کرکوک) بشک بوو ل سوبارت.

مژوونووسان همای ب دکن ل هزاران سا بر ل نهو کرکوک بناوی (ئارابخا)و ناسراو و هر ئم ناوش ب تپینی کات گانی بسردا هاتوو و بووت کرکوک (گتییکان ک ل س هزاری پش زاییندا ل پدشتکانی شارزووردا دژیان گیشتن کرکوک و دوروبری و کرکوکیان کرد مبند و جگای ژیانی خیان، لو سردمدا شارک ب ناوکی نوو ناسرا ک ئویش ئارابخا بوو، گتییکانیش ریان هبوو ل پکهاتنی نتوی کورددا). بگ نویست شارک للاین ئو پکهات و توخمانو بنیات نراو ک ریان هبوو ل خستنوی نتو و رچکی کورددا یان هیچ نبووب ل درینو وک زرینی شارک بوونیان هبوو و تیدا ژیاون. هموو ژدر مژوویکان (تنیا ئوان نبت ب چواشکراویی نوسراون) دنیامان دکنو لوی هبوونی کورد ل کرکوکدا پش هر نتو و نژاد و گلکی تر بگر ل زربی قناغکاندا کرکوک پایتختی کوردکان بوو.
تنانت عرب و تورکمانکانی لاینگری فاکتی مژوویی نکییان لو راستیی دیرکیی نکردوو، تا ئوی کتبی (جوگرافیای سیاسیی) ک دستیک ل مامستایانی زانستگاکانی میسر ل سای 1961 دایانناو دانیان بو راستییدا ناو و نوسوویان: کوردکان دستیکن ل باکوورو هاتوون، خاونی دوتکی کن بوون ک پایتختکی ئارابخای. ل ژر رشنایی بگ مژوویکاندا بمان روون دبتو هموو ئو نتو و پکهاتانی ئم ل کرکوک جگیرن ب هزاران سا دوای کورد هاتوونت شارکو، عربکان بوونیان ل عراقدا دگتو ب سردمی غزواتی ئیسلامی ل سدی حوتمی زاینیی و ئو بغدادی نه وک پایتختکی عربیی دردکو ئو رژ گوندی (باغی داد)ی کوردان بوو!!، ئگر عربکان بوونیان ل عراقدا ب چوارد سد بگتو، ئوا ب دنیاییو هاتنیان ب کرکوک ل س سد تنا پت، لوانش کچی عرب بشوی شوانکار و تاک تاک ب کتاییکانی سدی هژد بگتو ل کاتکدا کورد لو

مێژوودا بە هەزاران ساڵ بووە لەو شارەدا ژیاوە.
لە سەردەمەکانی دوای غەزەوات و فتوحاتی ئیسلامی و هەتا کاتی ڕووخانی دەوڵەتی (قەرەقەیونلە)ش بەپێی (اخبار الدول)ی یوسف قارەمانی کەرکوک مەڵبەندی کورەی ویلایەتی شارەزوور بوو، لەم حاڵەدا لقێکی دەوڵەتی ئەردەڵان فەرمانڕەوای شارەزوور بوو. هاتنی تورکمانیش بۆ ناو کەرکوک بە بەراوورد بە مێژووی کورد لەو شارەدا دوێنێیە، تەنانەت کۆچی تورکمان بۆ نێو عێراق کەوتووەتە دوای هەزاران ساڵی بوونی کورد لە کەرکوکدا. مێژوونووسی تورکمانی (شاکر سابیر ئەلزابت) پێیوایە هاتنی تورکمان بۆ ناو عێراق بۆ ساڵی (54ک – 674ز) دەگەڕێتەوە کە لەشکرێکی چوار هەزار کەسی بوون و بە سەرکەوتنی خەلیفە نێردرابوون. کەوابوو زۆر درەنگتر ڕوویان لە کەرکوک کردووە و تیایدا جێگیربوون. ئەمە لەلایەک و لەلایەکی تریش لەگەڵ کۆچی بەردەوامی تورکمان و عەرەب بۆ ناو کەرکوک (پێش تەعریب و ڕاگواستنی کورد) هێشتا کورد ڕێژەی زۆرینەی دانیشتوانی شارەکەی پێکهێناوە. بۆ وێنە (قاموس الاعلام) نوسیویەتی: سەرژمێریی شاری کەرکوک سی هەزار (30000) کەسە لەم ژمارەیە سێ بەشی 22500 کەسی کوردە و ئەویتری تورکمانە، عەرەب و جولەکە (760) و کلدان (460) کەسن.
لەگەڵ گەشەی زیاتری شارەکە و زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان، دیسان کورد هەر زۆرینەی پێکهاتەی شارەکە بووە لەم ڕووەوە سەرژمێریی ساڵی 1957 باشترین بەڵگەی مێژووییە کە دەریدەخات ڕێژەی کورد لە شارەکەدا (187593) کەسە لە بەرامبەردا عەرەب (109620) کەس و تورکمان (83371) کەسن، بەڵام دوای شاڵاوەکانی بە عەرەبکردن ئەم ڕێژەیە لە زیانی کورد و تورکمان و لە بەرژەوەندیی عەرەب گۆڕانی بەخۆیەوە بینی و عەرەب بوونە زۆرینەی دانیشتوان، لەگەڵ ئەمەشدا فاکتی مێژوویی ئەوە دەسەلمێنێت کەرکوک بەشێکە لە کوردستان، ئەگەرچی وجودی هەندێک هۆزی عەرەبی وەک (العبید) کە پێش تەعریب لە کەرکوک بوون لەگەڵ تورکمان و کەمینەیەکی کلدۆئاشوری وەک هاووڵاتی ڕەسەنی شارەکە مایەی نکۆڵی لێکردن نییە، بەڵام ناسنامەی شارەکە کوردییە و دەکەوێتە نێو جوگرافیای وڵاتێکی دابەشکراوەوە بە ناوی کوردستان.

دۆزینەوەی نەوت دۆزینەوەی نەهامەتی

کوردی داماو و دیلکراوی کەرکوک هەرگیز پێی بە نهێنی ئەو گەنجە سوورەی سەرسنگی شارەکەی نەدەبرد، ناچار پێنایان بە داتاشینی ئەفسانە بردبوو، پێش ئەوەی باباگوڕگوڕ وەک کانییەکی بە بنی نەوت

ناوبانگ دەربکات لای ڕەشەکی کوردی ئەوە ڕێژە وەک مەزاری پیاوچاکێک سەیری کراوە و گەلێک کەشیان بە نووری پیرۆزی خوداوەند زانیوە، دەماودەم دەگێڕنەوە دایکان بۆ مەبەستی منداڵبوون چوونەتە سەر ئەم مەزارە نەوتاوییە و لەو تیشکی گڕی ئاگری سوور پاڕاونەتەوە و وەک بەیتە شیعرێک وتوویانە: بابا گوڕگوڕ منالێ.. وەک تیشکی ئاگری ئاڵە. دەزینەوەی نەوت لە شارەکەدا زۆر کۆنترە وەک لەوەی باس دەکرێت ئینگلیزەکان یەکەم کەس بووبن نەوتیان لە کەرکوک دۆزیبێتەوە، (عەلی مەحمود محەمەد) لە کتێبی (کەرکوک شاری قەڵا و ئاگر و خوێن)دا هەمای کردووە بەوەی لە سەدەی حەڤدەیەمەوە (1639) عوسمانییەکان بەشەوەی سەرەتایی نەوتیان لە کەرکوک دەردەهێنا، بەڵام ئەو نەوتە هەر بۆ بەکاربەری ناوخۆیی بوو لە ماڵان و گەرماوەکانی شاردا. دواتر لە ئازاری 1925 کۆمپانیای نەوتی تورکی بە فەرمی قۆرخی دەرهێنانی نەوتی کەرکوکی کرد. ئیدی ئەم دەرهێنانی نەوتە لەسەر دەستی کۆلۆنیالیزمی بەریتانی پەرەیسەند و شارەکە بووە سەرچاوەیەکی نایابی نەوت و گازەکانی تر، پاشان لە هەڵمەتەکانی گەڕان بۆ دوای نەوتدا ژمارەیەکی تر کێڵگەی ئەو شلەیە دۆزرانەوە. ڕەنگبێ دەزینەوەی نەوت و پەیوەستی هێزی کار یەکێکی تر لەو هۆکارانە بووبێت تاکوو عەرەبەکانی ناوەڕاست و باشوور روو لە کەرکوک بکەن.

بە پێچەوانەی پێشبینی دانیشتوانی شارەکەوە نەوت نەک نەبووە مایەی خۆشگوزەرانی و ڕەفاه بەڵیان بەڵکو بووە هۆی دژواریی و نەگبەتییەکی گەورە، نەوتی کەرکوک راکێشانی ئەڵقەی نارنجەکێک بوو بۆ هەر چوار لای خۆیدا تەقییەوە و پریشکەکانی بە زۆر دوور ڕەیشتن. دەکرێت بڵێین دەزینەوەی نەوت لە کەرکوک دەزینەوەی نەهامەتی بوو، سەرەتای کێشەیەک بوو نزیک لە سەدەیەکە بە چارەسەر ماوەتەوە، چاوچنۆکی رژێمەکانی عێراق و تموحیان لە نەوتی کەرکوکدا هێنانییە سەر رێی کوشندەترین بیرۆکەی جێهەنمیی هەر لە تەعریب و شێواندنی دیمۆگرافییەوە تاکوو راگواستن و دەرکردنی کورد و سڕینەوەی ئاسەواری کوردیی شارەکە، دیارە پێیێوکردنی ئەم سیاسەتە بەبێ توندوتیژیی و زیانی مرۆیی نەبووە، هەر ئەم هەقیقەتە تاڵەیە ناچارمان دەکات بڵێین: نەوت بۆ درێژایی تەمەنی دەزینەوەی لە زیان بەولاوە چی قازانجێکی تری نەبووە بۆ گەلانی عێراق بە تایبەت بۆ کورد، لەوانەشە نەوت بە پاشەڕۆژیش هەمان ڕۆڵی نەرێنی بەرجەستە بکات هەرچەندە لە ئێستاوە بەیارەکی وەها ڕەنگە لۆژیکی و واقیعبینانە نەبێت.

بە عەرەبکردن و راگواستن

ل دوای دزینوی نوت ل کرکوکدا ژماریکی بشوومار عرب ب
هی خزمتو ل کمپانیای نوتی باکوور روویان ل شارک کرد،
بام هاتنی سیاسیی ل چوارچوی پرسی تعریب و گینی
دیگرافیدا زر تازی و لگ هاتن سرکاری دستی یکمی
شقنیست عربکان ل سای 1963 دست پدکات، لو رکوت ب
دواو تعریب چوارچویکی سیاسیی بخو گرت و بوو بشک ل
ئجیندای سیاسیی دوتی عراق. لگ هاتنو سرکاری
بعسییکان ل سای 1968 دیسان ب عرببکردن و راگواستنی کورد ب
تایبت ل شاری کرکوک خست و ختر ل جاران دستی پکردو.
رژنامنوانی فنسی (کریس کچرا) دنووست: بعس پاشان ک ل
سای 1968دا هاتو سر حوکم جارکی دی بایدایو سر همان
سیاستی عرباندن، هر ل سرتاو سوپا دانیشتوانی کوردی ل
ناوچ ستراتیژییکان وات ل ناوچ سنووریی و نوتاوییکاندا
ودرنا، گوندکانی کوردی بردومان کرد و ب بلدزر تختی کردن،
بمجر تن ل ناوچی کرکوک نزیکی 40 هزار کورد ل ما و
گوندکانی خیان ودرنران.

ئم قناغی سرتایی بوو قناغ چ و پکان ل سرتای
هشتاکانی سدی رابردووو دستیان پکرد تاکوو کاتی روخانی
بعس ل بهاری 2003. پرسی تعریب هر بو نوستا میتدی
خوندن و زمانی فرمانگکان بکات عربی بکو ئم کردی
تابلی سر پشانگاکان و ناوی قوتابخانکانیشی گرتو و دواتر ل
بوبرتی رگزنام و باری کستی ناوی کوردیی برو
قدغکردن و سینو چوو. دوای هرسی 1975 ناوی قوتابخانکان
ک ل دوای رککوتنی ئاداری 1970و کرابوون ب کوردیی جارکی دی
کرانو ب عربی، ب نموون کاو کرا ب (معاز بن جبل)،
کوردستان بوو (عبدالملک بن مروان)، قوتابخانی زور گا ب
(الاندلس)، ئازاد کرا ب (میسلون) و کتبخانی ئاس کرا ب
(الطلیع) و دارا کرا ب (العروب). هاوشانی پرسی تعریب،
راگواستنیش ل کپسندندا بوو، ل سای 1981 بیاری ژمار 1391
مجلیسی سرکردایتی شش ل توی 16 خادا درچوو ک باس ل
دروستکردنی 20 هزار خانوو ل ناواست و باشوور و راگواستنی
چندین کارمند و کارگری کورد ل کرکوکو دکات ب باشووری
عراق، بام بهی سرقایی رژم ب جنگی ئرانو تگر
کوت بردم جبجکردنی تواوی بیارک.
ب عرببکردن و راگواستن رنگدانویکی زری لسر شوانی
دخی کرکوک داناو ک ل حای حازردا کسپی گوری لبردم

جێبەجێکردنی ماددەی 140 هێناوەتە ئارا، بێگومان ئەگەر هۆکارەکانی تەعریب و تەهجیر لە ئارادا نەبوونایە نەک کەرکوک بە ئۆتۆماتیکی لەسەر کوردستان بوو (هەروەک سلێمانی و هەولێر) یان سەندنەوەی ئاسانتر دەبوو. (جەلال تاڵەبانی) لە یەکێک لە وتارەکانیدا لەمەڕ سیاسەتی عەرەباندن دەنووسێت: شار و پارێزگای کەرکوک ڕووبەڕووی سیاسەتی پاکتاوی نەژادیی بووەوە، ئەویش بە پێی پیلانێکی نەگریس کە سەدام حسەین بۆ وەدیهێنانی چەندین مەبەست پەیڕەوی کرد:

1- دەرکردنی کورد و تورکمان و ئاشووری لە زێدی باب و باپیرانیان.
2- نیشتەجێکردنی عەرەب وەک (مستەوتین) نیشتەجێکراو نەک وەک هاووڵاتی کەرکوک و دەوروبەری ئەویش بە ڕێگەی ئارەزووپێکردن و هەڕەشەوە.
3- نیشتەجێکردنی عەرەبی شیعە لە شارەکەدا بە مەبەستی بەرپاکردنی فیتنە لەنێوان کورد و برا عەرەبە شیعەکانیان و تێکدانی ئەو هاوپەیمانەتییە ستراتیژییەی نێوانیان.

سەدام حسەین و دەوڵەتەکەی سەرکەوتوو بوون لە شێواندنی دیمەگرافیای کەرکوک و ئاڵۆزیی دروستکردن بۆ گەڕانەوەی ڕەوشی شارەکە بۆ دۆخی پێشانی، لە دوای روخانی رژێمی بەعس تەعریب و راگواستنی کوردی کەرکوک راوەستا، بەڵام کارکردن بۆ گەڕانەوەی عەرەبی هاوردە و گەڕاندنەوەی دۆخی شارەکە بۆ باری راستەقینەی خۆی هیچ هەنگاوێکی نەناوە. راستە تەعریب راوەستاوە، بەڵام شوێنەوارەکانی هەر کاریگەرە، عەرەبی باڵادەستی دوای بەعسیش خۆیان لادەدەن لە کارێکی لەو بابەتە، هەندێجار بەو باوەڕە دەگەین ئەمانیش لەبەر لاوازیی و گرفتارییانە بەدەست تیرۆرەوە ئەگینا بەردەوامی بە رامیاریی عەرەباندن و راگواستن دەدەن. راستە بەعس وەک ئەنزیمە و دەسەڵات رووخا، بەڵام پەروەردە و فەرهەنگی بەعس هێشتا ڕۆحێکی زیندووە، لە نموونەی پرسی کەرکوکدا تێدەگەین، ئەوەی رووخا لە 2003 تەنیا بتەکەی سەدام بوو، ئەگەرنا هێشتا کولتووری سەدامیزم کولتووری باڵادەستی سیاسیی و کۆمەڵایەتییە لای عەرەبە عەراقییەکان.

بزافی نیشتیمانی کورد و کەرکوک
(بزافی بارزانی وەک نموونە)

لە شێخ مەحمودی حەفید مەلیکی کوردستان قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی بەرتەسک و سنووردار بوو (لە باشترین حاڵەتدا لە سلێمانی و دەوروبەرەکەی تێنەدەپەڕی)، بەڵام هەرگیز نەیدەویست دەست لە کەرکوک وەک بەشێک لە کوردستان هەڵبگرێت، ئارەزووی دەکرد کەرکوک بخاتە سەر قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی. مەلیکی کوردستان لە مانگی

دیسامبەری 1922 دوو کەرکوکیزادەی وەک یاریدەدەری خۆی دامەزراند تاکوو بەوە بیسەلمێنێت کەرکوک بە بەشێک لە حکوومەتەکەی دەزانێت، لە کۆتایی هەمان ساڵیشدا "ڕۆژی کوردستان" هەواڵی سەردانی سەرۆک عەشیرەتەکانی کەرکوکی بۆ سلێمانی بڵاوکردەوە!!. نوێنەرانی تری بزافی نەتەوەیی کوردستان لە پێش هەر هەموویانەوە (مستەفا بارزانی) بەردەوام داکۆکیان لە کوردستانییەتی کەرکوک کردووە و فایلی کەرکوکیان وەک میحوەریترین فایل بردووەتە سەر مێزی دانوستان. مستەفا بارزانی بە دیاریکراویی لە ماوەی چواردە ساڵی شۆڕشی ئەیلوولدا بە شێلگیریی داکۆکیی لە کەرکوک وەک (دڵی کوردستان) کرد و زۆربەی هەرە زۆری ئاگربە و مفەوەزاتەکانیش بەهۆی سووربوونی بارزانی لەسەر کوردستانییەتی کەرکوک ساردیی تێدەکەوت و رووی لە شکست دەکرد. ئەمە لە زۆرینەی سەرچاوە مێژووییەکان و خوێندنەوەی بیوگرافیی کەسایەتییە سیاسییەکاندا پێداگریی بارزانی لەسەر کەرکوک وەک فاکتێکی دیرێکیی دەدۆزینەوە.
(لە راستیدا رێبەرانی بەعس ئامادەبوون هەرێمێک بە کوردان دیاری بکەن وەک چۆن ئینگلیزەکان لە ساڵەکانی 1919 و 1924 ئەمەیان لەگەڵ شێخ مەحموددا کردبوو، ئەوانیش لاریان لەوە نەبوو شاری هەولێر و سلێمانی و دهۆکیان بدەنێ، گیروگرفتی کارەکە کەرکوک بوو. لە هەوڵەی ئازاری 1970دا چ کارێک سەری نەگرتبوو، بە گوتەی د.مەحمود عوسمان رێبەرانی بەعس لە هەوڵەی ئەوەدا بوون ناوچە کوردنشینەکانی کەرکوک و هەموو ناوچە نەوتییەکانی دی لە کوردستان دابڕن). بەعس ماوەی چوار ساڵی ئاگربە و گفتوگۆ 1970– 1974یاری بە کات دەکرد لەمەڕ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکوک و دەستی دەستی بە داوای سەرکردایەتی ئەوکاتی کورد دەکرد لەمەڕ کەرکوک، لە بەرامبەردا ژنەراڵ بارزانی مکوڕبوونی خۆی و شۆڕشی نیشان دەدا دەربارەی کەرکوک و هەندێ ناوچەی تر کە لە رۆژەقی بەعسدا بوون بە تەعریب!، چون نابێت لە بیری بکەین بەعس لە پرۆسەی تەعریبدا تەنێ رەوشی کەرکوکی تێکنەداوە بەڵکو کاری لەسەر زۆر ناوچەی تری کوردنشین کردووە هەر لە دەوروبەری هەولێرەوە تا دیالە و موسڵ و تکریت. تەنانەت یەکێک لەو پاڵنەرانەی بووە هۆی هەڵگیرساندنەوەی شەڕ لەنێوان هەردوو لایەنی کوردیی– عێراقی لە ساڵی 1974دا، مکوڕبوونی بارزانی و سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول بوو لەمەڕ کەرکوک. بەو پێیەی بەعس هیچ کات ئامادە نەبوو، دان بنێت بە کوردستانیبوونی کەرکوک و ناوچە نەوتاوییەکانی تردا، فاکتەرەکەش زیاتر ئابووری بوو، چوونکە بەعس چاوی لە سەرکردایەتیکردنی ئومەی عەرەبی ئەمەش بە ئابوورییەکی بەهێز مومکین نەبوو.
(کریس کۆچێرا) دەنووسێت: رۆژی 9-3-1974 (غانم عەبدولجەلیل)

ئەندامی سەرکردایەتی هەرێمایەتی عێراق و بەرپرسی کاروباری کوردستان دێتە لای (ئیدریس بارزانی) و دەڵێت: لە 11-3 بە دواوە پانزە رۆژتان هەیە تا پێشنیارەکانتان لەمەڕ دیاریکردنی سنووری ناوچەی ئۆتۆنۆمی بخەنە روو، دەربارەی کەرکوک دەبێ یەکێک لەم دوو پێشنیارە هەڵبژێرن: یان ناوچەی کەرکوک لەلایەن دامودەزگایەکی هاوبەشەوە بەڕێوە ببرێت و لە سایەی حوکم و سەرپەرشتیی دەوڵەتی مەرکەزیدا بێت یان پارێزگای کەرکوک دابەشبکرێت و دوو قەزای بخرێتە سەر ناوچەی ئۆتۆنۆمی و ئەوی دیکەشی بە دەوڵەتی ناوەندیی بێت!!. (ئیدریس بارزانی) باسی سەرژمێریی دەکات، (غانم) دەڵێت: هەرگیز دەگەڵ ئەنگەدا سەرژمێریی ئەنجام نادرێت!، کاتێک (ئیدریس بارزانی) بیری دەخاتەوە سەرژمێریی بە یاسا بڕیاری لەسەر دراوە، (غانم) دەڵێ: بەڵام لەگەڵ ئێوەدا نا! (ئیدریس بارزانی) بڕیار نادات بە ئەو مەبەستە دەگەڕێتەوە بۆ لای (مستەفا بارزانی) بە پێچەوانەی پێشنیارەکەی (غانم)ەوە بارزانی دەڵێت: کەرکوک بۆ ئێمە و دوو قەزا بۆ دەوڵەتی ناوەندیی. دوای یەک رۆژ (غانم) کاتژمێر 10 شەوی 3-10 بە تەلەفۆن بە (دارا تەفیق) دەڵێت: داواکارییەکانتان بە ورد و درشتەوە رەفز کراون، ئیدی رۆژی 3-11 (دارا تەفیق) بە ئۆتۆمبیل لە بەغدادەوە دەگەڕێتەوە، بەمجۆرە پەیوەندیی نێوان کورد و عێراق دەپچڕێ و شەڕ هەڵدەگیرسێتەوە. ماوەی ساڵێک شەڕ بەردەوام بوو، کە دەتوانین بە شەڕی کەرکوک ناوزەدی بکەین، سەرەنجام شەڕەشی کورد بە رێکەوتنی سەدام و حەمەرەزا شا لە پەڕاوەزی کۆنگرەی ئۆپیک لەسەر دەستی (هەواری بۆمەدیەن)ی سەرۆکی ئەوسای جەزائیر و پشتەکردنی ئەمەریکا و کسینگەر تووشی هەرەس هات و بووە قوربانی کەرکوک.

ون بوون لە نێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا

لەگەڵ داڕوخانی بەعس (2003) سەرکردەکانی کورد روویان لە بەغداد کرد وەک پایتەختی چارەسەر، کەچی لەولاوە کەرکوک لە نێو پشێویی و فەوزایەکی گەورەدا گیری خواردبوو، زۆربەی چاودێرانی سیاسیی پێیانوایە دەبوایە سەرکردایەتی کورد روویان لە کەرکوک بکردبایە وەک بەڵگەی سەلماندنی کوردستانییەتی شارەکە و شاری گفتوگۆ، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد چارەنووسی شارەکەیان بەستەوە بە ماددەی (58)ی قانوونی ئیدارەی کاتیی و پاشان لەحیمیان کرد بە ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراقەوە، بەڵام وەک هەمیشە سەرکردەکانی عەرەب گەمەی ناشەریفانە دەکەن و لە هەوڵی کات کوشتندان، بە درێژایی تەمەنی سێ کابینەی (عەلاوی- جەعفەری- مالکی)

هیچ هەنگاوێک لەو دوو ماددەی قانوونی و دەستووریی نەچووەتە پێشەوە، خەریکە کەرکوک لە نێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا ون دەبێت، چون عەرەبی عێراق بە شیعە و سوونەوە، بە توندئاژۆ و میانەڕەوەوە کۆکن لە دەستی دەستی کردن بە چارەنووسی کەرکوک، هەرچەند لەلایەک رایدەگەیەنن پابەندی دەستووری عێراق و قانوونن، لەلاکەی ترەوە بە کردار کۆسپ و تەگەرە دەخەنە بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی دەستوور بە تایبەتی ئەوانەی لەبەرژەوەندیی کوردن، بە وێنە (ماددەی 140)!!. کوردیش خۆی هیچ گووشارێکی نییە بۆ جێبەجێکردنی ئەو ماددە دەستوورییە، کە بەوام وایە لە سترەکتەرەوە بردنی کەرکوک بۆ نێو گێژاوی دەستووری عێراقی هەڵەی هەرە کوشندەکەی کورد بوو.

ئەیاد جەمالەددین، ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر لیستی (العراقیە) رایدەگەیەنێ: سەبارەت بە کێشەی کەرکوک ئێمە باوەڕمان بە چەسپاندنی دەستووری عێراق هەیە کە دەستوورێکە پەسەند کراوە، بەڵام جارێ کۆمەڵێک را و بۆچوونی جیاواز و کێشە هەیە بەبێ چارەسەر ماونەتەوە. دەربارەی ئەوەی کات تێپەڕیوە (جەمالەددین) وتی (کات بەسەر هەمووماندا تێپەڕ دەبێت و ناوەستێت!!). (جەمالەددین)ی بەحیساب میانەڕەو و دەست و مەعشووقی سەرکردایەتی سیاسیی کورد، وەک ئەوەی لە مزگەوتەکدا دانیشتبێت و وەعز بدات بە مورید و فەقێکانی دەپەیڤێت و هیچ هەڵوێستێکی روون و مەلموس رانەگەیەنێ، ئەمەش لۆژیکی کۆی سەرکردە عەرەبەکانی عێراقە لەمەڕ پرسی کەرکوک و کورد. بەیەکا هەموو رۆژێک لە رێگەی دەوڵەتی ناوەندیی عێراقەوە کۆسپ و تەگەرە دروست دەکرێت لە راستای جێبەجێکردنی ماددەی140. (قادر عەزیز) نوێنەری سەرۆکی هەرێم لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 پێش ساڵێک رایگەیاند (لە بەغدادەوە بە هەموو شێوەیەک لە هەوڵی دواخستنی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەن تاکوو ئێستا کاتێکی زۆر رۆیشتووە و هیچ نەکراوە، ئێستا ماوەیەکی کەممان لە بەردەستدا ماوە بۆیە دەبێ چیتر کات بەفیڕۆ نەدەین). بە هەمان شێوە (نەرمین عوسمان) سەرۆکی لیژنەی دارایی ماددەی 140 و وەزیری ژینگەی عێراق ساڵی رابردوو یەکێک لەو کێشانە دەخاتە روو کە رێگرە لە راستای ئاساییکردنەوەی رەوشی کەرکوک و دەڵێت: دەستەی کێشەی موڵکدارییی کە ماوەی سێ ساڵە 10 دە هەزار کێشەی لەبەردەستە و کاری لەسەر دەکات تا ئێستا 800 کێشەی جێبەجێ کردووە بۆیە ئەگەر چاوەڕێی ئەم دەستەیە بین بە 10 ساڵی دیکەش ئەم مەسەلەیە تەواو نابێت.
هاوزەمان پارێزگاری کەرکوک رایگەیاندبوو ئەم دەستەیە کارەکانیان

سستی زۆری تێدایە و ناتوانێت بە گوێرەی پێویست بێت و لەو رووەوە نیگەرانیی خۆی نیشاندا بە ئەوەی مەسیجەکەی بگاتە گوێی سەرکردایەتی کورد، بە تایبەت (نەرمین عوسمان) لە هەمبەر ئەم پرسانە داوای بڕیارێکی سیاسیی کردبوو. یەکێک لەو کێشە و گرفتانەی تر لەو ماوانەدا بە ماددەی 140 دروستکرا لابردنی سەرۆکی لیژنەکانی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بوو کە بە ماوەی پێنج مانگ لیژنەکە بەبێ سەرۆک مایەوە!!، ئەمەش کاری کردە سەر چۆنێتی بەڕێوەچوونی هەنگاوەکان و قۆناغەکانی ئەو ماددەیە. لە مانگی تەمموزی 2007 سەرچاوەیەکی نزیک و ئاگادار لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە گۆڤاری (بزاو)ی راگەیاند (زیاتر لە دوو مانگە هاشم شبلی سەرۆکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەستی لە کار کێشاوەتەوە و هۆکاری دەست لە کارکێشانەوەکەشی بۆ ئەو تۆمەتانەی نوری مالیکی دەگێڕێتەوە گوایە شبلی بەرتیلی لە کورد وەرگرتووە و بە بەرژەوەندیی کورد کاری کردووە). سەرچاوەکە ئاماژە دەکات بەوەی (قادر عەزیز) پێشنیاری دانانی سەرۆکێکی نوێی کردووە بۆ ئەو ماددە دەستوورییە، بەڵام مالیکی ئاستەنگ دروست دەکات. ئەوەی لەم نێوەندەدا تراژیدیای خولقاندووە دەستبەردار نەبوونی سەرکردایەتی کوردە لە بەغداد، کارەساتەکە چەند بەرابەر گەورە و قەبەتر دەبێتەوە کاتێک دەبینین بەرژەوەندیی ئابووری و پشکداریی لە بودجەی عێراقدا سەرکردایەتی کوردی بردەتە خەوێکی قووڵەوە لە بارەی دواڕۆژی سیاسیی کەرکوک.

وەلێ (محەمەدی مەلا قادر) ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتی رایدەگەیەنێ (نییەت بەرامبەر ماددەی 140 خراپە، نییەتی مالیکی خراپ نییە، بەڵام نییەتی چوار دەوری مالیکی هەتا ئەندامانی لیستی ئیئتلاف خراپە و دژن)!!. کەچی رووداوەکان پێچەوانەی ئەو دەربڕینەی نیشانداین لەبەرئەوەی مالیکی بە کەسپ دروستکردن و سستی و کەمتەرخەمیی دژایەتیی خۆی بە ماددەکە ئیسپات کرد. بەدەر لەوە هەندێک لە نەیارە نوێیەکانی ماددەی 140 هەوڵدەدەن گۆڕان لە دەستوورەکەدا دروست بکەن، وەک (ئازاد جندیانی) ئاماژەی بۆ کردووە (ناحەزانی ماددەی 140 بە روونی لەوە حاڵین کە ناکرێ دەستوور پشتگوێ بخرێت، بۆیە زۆربەی جار گومان دەخەنە سەر دەستوور بە بیانووی ئەوەی گوایە لە هەلومەرجێکی ناجێگیردا نوسراوە و پەسەندکراوە بۆیە دەکرێت لە هەندێکی پاشگەز ببینەوە). کورد وتەنی ئەم “با”یە لەو کونەوە بێت ئەمڕۆش نەبێت سبەی شتێکی زۆر خراپ هەر دەقەومێت، قەومانەکەش لەنێوان دوو ئەگەردایە یان لۆجیکی هێز زاڵە دەکرێت بەسەر هێزی لۆجیکدا کە یاسا و دەستوورە، یان ئەو دەستوورە

لە قۆناغەکانی دادێ بە زۆرینەیەکی عەرەبیی و شیعیی لە پەرلەمانی عێراقدا دێتە گۆڕین، لانیکەم عەرەبەکان هەوڵدەدەن لەبی بکەن بە گۆڕینی ئەو بەندانەی دەستوور کە لە بەرژەوەندیی کورددان.
جیا لەوەش کە حکوومەتی عێراق کلکی ئێرانە و حکوومەتێکی سەربەخۆ نییە، تورکیا لە ڕێگەی بەکارهێنانی کارتی تورکمانەوە ڕۆڵی هەیە لە تەگەرە خستنە بەردەم ماددەی 140، لە ناوخۆی کەرکوکیش جگە لە کورد کۆی گشتیی پێکهاتەکانی ئەو شارە دژی ئەو ماددەیەن. د.مەحمود عوسمان ئەم رایە پشتڕاست دەکاتەوە و دەبێژێت: لەناو شاری کەرکوک کەمێک بەعسییەک و ئەو تورکمانانەی لەگەڵ تورکیادان تا ڕاددەیەک دەور دەبینن و داوا دەکەن هەر ریفراندەم نەکرێت، بێگومان ئاستەنگێکی زۆر هەیە لە بەردەم جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە.
بەشێوەیەکی گشتیی چارەنووسی کەرکوک لە گێژاوی ماددەی 140 و کۆسپ و تەگەرەکانی حکوومەتی عێراق و حکوومەتەکانی ناوچەیی ون بووە و کوردیش لەو نێوەندەدا نەک یاریزانێکی چەلەنگ و لێهاتوو نییە بەڵکو تەماشاکارێکی باشیش نییە.

ئەدای سەرکردایەتی سیاسیی کورد

هەڵوێستی سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەمەڕ کەرکوک هەڵوێستێکی جێگیر نییە و زێدەتر وابەستەی جۆری پەیوەندیی کوردە لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیی، بەڵام ئەدای کورد لە کەرکوک خراپترین شێوە مامەڵە بووە. محەمەد فەرەج ئەندامی پەرلەمان و ئەندامی مەکتەبی سیاسیی یەکگرتووی ئیسلامی پێیوایە (ئەگەر سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان بە تەسەڕوفاتێکی عادیلانە و حەکیمانە مامەڵەیان بکردبایە هەر ئەو کاتە ماددەی 58 جێبەجێ دەکرا). هەردوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان لە کەرکوک زیاد لە هەر کارێکی تر بە حزبایەتی تەسکەوە خەریکن، غەمی حزب پێش غەمی نەتەوە و چارەنووسی کەرکوک کەوتووە، ئەم حاڵەتە یارمەتی چاکی هەندێ تورکمانی شۆڤێنی و عەرەبی هاوردە و گروپی تیرۆریستی داوە جێگە پێ لە کەرکوک قایم بکەن و زیان بگەیەنن بە ڕەوتی پێشڤەچوونی ماددەی 140ی دەستووری عێراقی.
عوسمان بانیمارانی، ئەندامی پەرلەمانی کوردستان لە فراکسیۆنی سەوز، دەربارەی ماددەی 140 و دواکەوتنی ریفراندەمی کەرکوک دەڵێت (بە پلەی یەکەم بە سەرکردایەتی سیاسیی کورد و دووەم ململانەی یەکێتی و پارتی لە ناو کەرکوک دەگەڕێتەوە، ئەوان شەرمیان شکاوە بەرامبەر بە دوژمنەکانمان لە کەرکوک). ململانەی توندی حزبی و دەستەگەریی لە هەر شارێکی تری کوردستان بێت زۆر ئاساییە، بەڵام لە کەرکوک بێ سنوور سامناکە، ئەگەر ئێستا دەرئەنجامەکانی بریتی

بێت لە دواخستنی ماددەی سەد و چلی دەستووری عێراق، هیچ دوور نییە لە ئایندەیەکی نزیکدا ببێتە هۆکاری لە دەستچوون یان کارەساتی گەورەتر لە کەرکوک و ناوچە دابڕێندراوەکانی تری کوردستان.

سەرقاڵییەکانی سەرکردایەتی سیاسیی کورد بە بەغدادەوە دیسان زیانێکی زۆری داوە لە دۆزی کەرکوک، چون وا پێویست بوو سەرکردەکانی کورد بارەگا سەرەکییەکان و مێزی گفتوگۆیان لە شاری کەرکوک بوایە، ئەم پرسە نەک کورد بگرە لایەنەکانی تری ناکوردیش دەرکی دەکەن و دەیبینن. بە بڕوای بەرپرسی مەڵبەندی کەرکوکی حزبی ئیسلامی عێراق، کورد کەمتەرخەمە لە پارێزگای کەرکوکدا و لەو بارەوە رایدەگەیەنێ (هەموو حزبەکان بە حزبە کوردییەکانیشەوە هەر خەریکی بەغدادن، ئەگەر ئەو حزبە کوردییانە سەیری ئایندەی کەرکوکیان بکردایە و ئەو هەڵانەیان نەکردبا ئێستا ڕۆڵێکی تریان دەبوو). لەوانەیە لاوازیی پێگەی کورد لەوەدا بووبێت نەیتوانیوە گووشارێک بە قەبارە و چەشنی گووشار بە گێڕینی جەعفەری یان وەرگرتنی رێژەی زیاتری داهات لە بودجەی عێراق بە جێبەجێکردنی ماددەی 140 دروست بکات، نووکە نازانرێت نەگرتنەبەری ئەو رێگە و جۆرە گووشارە نائاگایی لە پشتەوەیە یان کەمتەرخەمییە؟!، بەڵام دیمەنی زانە و رەوتی رووداوەکان زیاتر لەو رایە نێزیکمان دەکەنەوە کەمتەرخەمیی لە پشتەوە بێت. هەر کەمتەرخەمییەکیش لە پرسە گرنگ و هەستیار و چارەنووسسازە نیشتمانییەکاندا بە هەڵە دانانرێت، بەڵکو فۆرمێکە لە خیانەتی نیشتمانیی.
(قادر عەزیز) لە سەروتاری ژمارە (737)ی رۆژنامەی (ئاڵای ئازادی)دا دەنووسێت (دیارە جێبەجێنەکردنی ماددەی 140 لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا هەر لە سەرەتاوە شتێکی چاوەڕوانکراو بوو، چوونکە نە حکوومەتی بەغدا لە جێبەجێکردنی ماددەکە جیددی بوو، نە لایەنی کوردیش لە بەرامبەردا توانی بەغداد ناچار بە جێبەجێکردنی ماددەکە لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا بکات). باوەڕ دەکەم گرنگترین کەمتەرخەمی سەرکردایەتی کورد شەرمنی و سازش بووە پاشان سستی لە هاندانی ئاوارە کوردەکان بە گەڕانەوە بە کەرکوک و هەوڵنەدان بە ناچارکردنی عەرەبی هاوردە تا بچنەوە جێگاکانی پێشوویان، چوونکە کارێکی لەو بابەتە بە دوو رێگە مەیسەر دەبێت، یەکەمیان بڕیار و ئیرادە، ئەویتریان قەرەبوو و هاوکاریی و دەستگیرۆیکردنی دارایی و لۆجیستی. (قادر عەزیز) چواردە مانگ بەر لەم چرکەساتە رایگەیاند: ئەگەر ئەمڕۆ پارە هەبێت بەیانی دەتوانین عەرەبە هاوردەکان بگەڕێنینەوە شوێنی خۆیان. (مەلا بەختیار)یش ئەندامی دەستەی کارگێڕیی مەکتەبی سیاسیی (ی.ن.ک) بڕی پارەکە بۆ ئەو کارە

دەستنیشان دەکات و دەڵێت (کەرکوک بە 100 ملیۆن دۆلار ئاسایی دەبێتەوە، ئیتر لەسەر چی وەستاوین؟). پرسیارەکە ئەوەیە شارێکی بایەخدار و مێژوویی و پڕ داهاتی وەک کەرکوک نرخی سەد ملیۆن دۆلاری نییە لای سەرکردایەتی کورد؟ یان سەرکردایەتی کورد کۆمەڵێک بازرگانی بەپەلەن و چاویان لە قازانجی خێرا و بە دەستمایەیە وەک ئەوەی لە بەشی کوردستان لە بودجەی عێراق وەچنگیان دەکەوێت؟. ئەمە ئەو پرسیارەیە خەریکە دەبێتە پرسیارێکی ماقووڵ و جیددی.

بەداخەوە دارایییەکی زۆر لە کڕینەوەی لایەنگرانی یەکتر لەلایەن یەکێتی و پارتییەوە بەفیڕۆ دەبرێت و کەرکوک سەنتێکی تێدا خەرج ناکرێت، لە شارەکانی تری کوردستانیش زیاتر لەو بڕەی (مەلا بەختیار) دەستنیشانی کردووە لە گەندەڵیدا ون دەبێ یان دەدرێت بە دیوەخان و تەکیە و هەندێک مشەخۆری راهاتوو لەسەر تەوەزەلی و لەحاست کەرکوکیش دەستەکانیان نوقاندووە و چاوەڕێی داگیرکەران خۆیان دەکەن پێشکەشیانی بکاتەوە!!. چەندان جار نوێنەرانی عەرەبە هاوردەکان لە ڕێی میدیاکان و سەردانەکانی کوردستاندا رایانگەیاند: ئامادەی گەڕانەوەن بە مەرجی قەرەبووکردنەوەیان، چوونکە بەبێ قەرەبووکردنەوە هیچ هۆکارێکی ماقوڵ لە ئارادا نییە بە جێهێشتنی جێگە و رێگەیان لە کەرکوک یان بە بە زۆر ناردنەوەیان بۆ ناوەڕاست و باشوور.
(حوزەیر حەسەن ئەلحەمەدانی) ڕێکخەری گشتیی لە لیژنەی لێکگەیشتن و چارەسەری نیشتمانی، پاش دیدار و چاوپێکەوتنی لەگەڵ چەند ئەندام پەرلەمانێکی کوردستان بە (ئەی. ئێف. پی) راگەیاند (ژمارەی ئەو خێزانانەی ئارەزوویان لە جێهێشتنی کەرکوک هەیە دەگاتە 12500 خێزان واتە 80 هەزار کەس، بەڵام هەڵوێستمان هەیە لە بارەی بڕیاری حکوومەتەکەی نوری مالیکی). مەبەست لە بڕیارەکەی حکوومەتی مالیکی دابەزاندنی ڕێژەی پارەی قەرەبووە لە20 ملیۆن دینارەوە بۆ 10 ملیۆن دینار. سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان نەک هەر نەیتوانی لەسەر بودجەی هەرێم هاوکاریی و قەرەبووی عەرەبی هاوردە بکاتەوە یان ئەو بڕەی مالیکی کەمی کردووەتەوە پڕی بکاتەوە، نەشیتوانی گوشار بخاتە سەر کابینەکەی مالیکی تا بەرنامەی قەرەبووی عەرەبی هاوردە و کوردی دەرکراو وەک خۆی لێبکاتەوە لە قازانجی ڕەچکەی یاسایی و ئاسایی جێبەجێکردنی ماددەی دەستوورییەکە، ئەم غەمساردییە بە تەنیا لەسەر عەرەبی هاوردە کاریگەریی نەبووە بەڵکو ڕەنگدانەوەی نەرێنی لەسەر کۆی کوردە ئاوارەکانی کەرکوک هەبووە کە هەنووکە لە شارەکانی تری کوردستان دەژین و نەگەڕاونەتەوە بۆ زێدەکەیان تا بە ئومێدبن لە گەڕانەوەیان بۆ کەرکوک و لەو بارەوە

کەمتەرخەمیی بنوێنن. لە باری واقیعیشەوە کوردی کەرکوک چۆن دەتوانێت بە تەمویلی دارایی و هاوکاریی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەتوانن بگەڕێنەوە سەر کەلاوە؟.

(د.رائید فەهمی) سەرۆکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە نیگەرانییەوە رایگەیاند (نزیکەی 20 هەزار فەرممان بەسەر عەرەبە هاوردەکاندا دابەشکردووە و 10 هەزار فەرممان بەدەست گەیشتووەتەوە، ژمارەی ئەو خێزانانەی تاکوو ئێستا شارەکەیان جێهێشتووە گەیشتووەتە 2 هەزار خێزان، هەروەها 75 هەزار فەرمیشمان بەسەر کۆچپێکراواندا دابەشکردووە و 45 هەزار فەرممان بەدەست گەیشتووەتەوە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت هەندێک لە خێزانە کوردە دەرکراوەکانیش نایانەوێت بۆ شارەکە بگەڕێنەوە!!). مەسەلەکە ئەوە نییە کوردە دەرکراوەکان نایانەوێ بۆ شارەکەیان بگەڕێنەوە، فاکتەرە راستەقینەکە ئەوەیە کوردی کەرکوکی چۆن بگەڕێتەوە بۆ شارەکەی کە لەوێدا هەر ئاوارە بێت و هەر بە پیتاکی رێکخراوە خێرخوازییەکان بژی و لە نێو خانووی قوڕ و چینکۆ و تەنەکەدا ژین بباتە سەر؟!! کوردی دەرکراو هیچ پاڵپشتێکی ماددیی و مەعنەویی نییە لە شارەکەیدا، کەوابوو دروستترە بوترێت کەمتەرخەمی و پشتێکردنی سەرکردایەتی کورد ئەو بڕیارەی پێداوە. سەرباری هەموو ئەمانە سەرکردایەتی سیاسیی کورد لە بەرامبەر سستی و دەستخەڕۆکردن و دەستی دەستی پێکردنی عەرەبی عێراقدا هیچ کاردانەوەیەکی شایانی باسیان نەبووە تا کاربەدەستانی بەغداد ناچاربن بە دانوستان بێنە هەولێر، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد بە هە و بە هە لە کەشکەکانی گرین زۆن بە داماویی ئامادە بوون.

محەمەدی حاجی مەحمود، سکرتێری حزبی سۆسیالیستی دیموکراتی کوردستان وتی: لەکۆبوونەوەیەکدا باس لەوە کرا کورد قبوڵ ناکات ماددەی 140 دوا بخرێت!!، منیش وتم باشە قبوڵ ناکات دەبێت کورد بۆ سێ چوار ئەگەر ئامادە بکات، یەکەم: ئایا خۆی ئامادە کردووە بۆ ئەوەی بە زۆر پێشمەرگە ببات و دەست بەسەر شاری کەرکوکدا بگرێت؟. دووەم: کورد لە بەغداد پاشەکشە بکات بە سەرۆک کۆمار و پۆستەکانی ترەوە و بڵێت تا ئەو کێشانە چارەسەر نەکرێت ناگەڕێمەوە بەغداد. سێیەم: ئەوەیە بتوانێت خۆی رابگرێت بەرامبەر ئەو شەپۆلە دژایەتیکردنەی وڵاتانی ناوچەکە و عێراق و نێودەوڵەتی. دەربارەی ئەگەرە پێشنیارکراوەکەی (کاکە حەمە)، کورد لە سەرەتای پرۆسەی ئازادیدا پێشمەرگەی برد بۆ کەرکوک لە جیاتی جێگە قایمکردن کەوتنە تاڵانی و را و و رووت، دواتریش بە چاو سوورکردنەوەیەکی عەرەبی

عێراقی و ئەکەی مستەر بریمەر لە چاوتروکاندنێکدا شارەکەیان چۆڵکرد!. بە ئەگەری دووەم سەرکردەکانی کورد لە بری بایکۆتی بەغداد بایکۆتی کوردستانیان کردووە و هەندێکیان لە پۆستە عێراقییەکانیاندا لە یادیان چووە کوردن و بە دەنگی کورد لەو جێگایانەدان، تەنانەت لەو بڕوایەدام تورکمانێک بە دەنگی کورد ببێتە جێگەکەی جەلال تاڵەبانی لەو باشتر کار بۆ کورد و دەزی کەرکوک دەکات. بە کورتی مافی ئەوەمان هەیە لە پێش هەر کەسێکەوە سەرکردایەتی کوردستان بە کەمتەرخەم و تاوانبار بزانین لە راستای جێبەجێنەکردنی ماددەی 140. بە دیتنی خۆم پێویست بوو کورد ملکەچ نەکات بە ئەوەی چارەنووسی شارێکی کوردستانی وەکوو کەرکوک و خانەقین و ناوچە کوردستانییەکانی موسڵ و دەشتی نەینەوا بخاتە نێو گیروگازی ماددە مەتاتییەکانی دەستووری نوێی عێراقەوە، چوونکە ناکرێت بەشێک لە خاکی وڵاتێکەی خۆت بخەیتە قوماری دەستوورێکەوە کە هەر کاتێک باڵانسی هێز گۆڕا پێش هەر کارێک عەرەبەکان بەندەکانی ئەو دەستوورە لە دژی کورد پێشێل بکەن.

ئەگەری دواخستنی ماددەی 140

نهێ گەیشتووینەتە دوا ساتەکانی ساڵی 2007 بەبێ ئەوەی ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت، هیچ بیانوویەکی دڵنیاکەر بوونی نییە لە دواخستنی ئەو ماددە دەستوورییە تەنیا مەعمەعەی عەرەبی عێراقی نەبێت، چوونکە عەرەبەکان بە هەر بەها و نرخێک بووە گەرەکیانە ئەو ماددەیە دوا بخرێت بەبێ رێزگرتن لە بۆچوونی زۆرینەی دانیشتوانی عێراق. (ستیف تاتایی) بڕوای وایە (دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 رێز نەگرتنە لە داواکاریی 80% دەنگدەرانی عێراقی کە دەنگیان بەم ماددەیە داوە). کات رووی لە تەواوبوونە و لایەنەکانی نێو عێراق (جگە لە کورد) هەموو هەر داوای دواخستنی ئەم ماددەیە دەکەن، پەرلەمانی عێراقی بە زۆرینەی دەنگ دژی جێبەجێکردنی ئەو ماددە قانوونیی و دەستوورییەن، بە گوتەی (د.فوئاد مەعسوم)ی سەرۆکی فراکسیۆنی کورد لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق گفتوگۆی ئەوان وەک لیستی هاوپەیمانی کوردستان لەگەڵ لایەنەکانی ناو پەرلەمانی عێراقە، ژبەرئەوەی لەو لایەنانە دەڵێن (ناتوانرێت ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت لەو ماوەیەدا و پێویستە دوا بخرێت). پرسیارە عەقڵانییەکە لێرەدا ئەوەیە دوا بخرێت بۆ کەنگێ؟ بەگوومان هەوڵی عەرەبەکان مواتەڵەکردنە تا ئەو کاتەی بەغداد بەهێز دەبێتەوە، لەو کاتەشدا داوای جێبەجێکردنی ئەو بەندە دەستوورییە بە ئاگر و ئاسن وەڵام دەدرێتەوە.

ئەم هەڵوێستە لای پێکهاتە عەرەبییەکانی عێراق نەک تازە نییە بەڵکو تەمەنی هێندەی تەمەنی ماددەکەیە، چەندان جار و لە چەندان بۆنەشدا ئەندامانی پەرلەمان و چاودێرانی کورد لەمەڕ ئەو ماددەیە و هەڵوێستی عەرەبەکان هۆشداریان داوە بە سەرکردایەتی کورد کە دەوڵەتی ناوەندیی کات دەکوژێت و هەنگاوەکان ئیفلیج و پەکدەخات.

(نەرمین عوسمان) پێشتر رایگەیاند کاربەدەستانی عێراقی کۆسپ بۆ ماددەکە دروست دەکەن و دژایەتی هەنگاوە عەمەلییەکان دەکەن. لە دوایین لێدوانیشیدا رایگەیاند (بەشێک لە پێکهاتە سیاسییەکانی ناو پەرلەمانی عێراق دژایەتی جێبەجێکردنی ماددەکە دەکەن و دەڵێن کاتی نییە). بێگومان ئەو وەختەی دەڵێن کاتی نییە هیچ زەمەنێکی تریان چ لە مەودای نزیک یان دوور دیاری نەکردووە وەک کاتی راستەقینەی جێبەجێبوونی ئەو ماددەیە. رژێمەکانی پێشان هەمیشە پاساوی نەشیاویی هەلومەرجی زاتی و بابەتیان دەهێنایە گۆڕێ دەرهەق بە مافەکانی کورد و چارەنووسی کەرکوک، وا دیسانەوە هەمان قەوانی کۆن لێدەدەنەوە چوونکە لای عەرەب هیچ کات ئان و ساتی مافی کورد نییە.

ئەم هەڵوێستانەی عەرەبەکانی عێراق بە زەقی لەگەڵ هاتنی ساڵی 2007دا خەست و تەختر بووەوە، تەنانەت دەستەکانی کورد لە ئۆپۆزیسیۆنی پێشانی تازە حاکمان لە ماددەکە کەوتوونەتە تەقە و هەڵوێستی رەق و پێچەوانەیان وەرگرتووە، وادە و هاوپەیمانەتییەکانیان لەگەڵ کورد تێبەخوری کرد و بوو بە هەڵم.

(قاسم داود) ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران لە ئایاری رابردوودا رایگەیاند: لیستەکانی تەوافق و عێراقیە داوای چاوپێداخشاندنەوە بە ماددەی 140ی دەستوور دەکەن، چوونکە پێیانوایە ئێستا کاتێکی گونجاو نییە بۆ جێبەجێکردنی ماددەکە. لە بەرامبەردا (فریاد رەواندزی) ئەندامی لیستی هاوپەیمانی کوردستان رایگەیاندووە: لیژنەی هەموارکردنی دەستوور سەبارەت بە کێشەی کەرکوک و ماددەی 140 دوو پێشنیاری خستووەتە بەردەم حکوومەتی هەرێمی کوردستان: یەکەمیان داوای کردووە ماوەی ئاساییکردنەوەی ناوچە دابڕاوەکان بۆ هەر سێ قۆناغەکەیەوە بۆ کۆتایی ساڵی 2008 دوا بخرێت لە بری کۆتایی ساڵی 2007، سەبارەت بە پێشنیاری دووەم داوا کراوە پارێزگای کەرکوک بکرێتە هەرێمێکی سەربەخۆ. ئاشکرا نییە لەنێوان هەردوو ئەڵتەرناتیفی لیژنەی هەموارکردنی دەستووردا کورد کامیانی سەرپشک کردووە، بێگوومانیش هەر کامیانی هەڵبژاردبێت خیانەتێکە لە دۆزی کەرکوک و هەوڵێکیشە بۆ نابووتکردنی دەستوور و سەروەریی یاسا.

سەرنجەکە لەوەدایە بە بڕینی هەموو ئەم ماوەیە سەرکردایەتی کورد گەشبینی خۆی نیشاندەدا گوایە لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا ماددەکە

جێبەجێدەکرێت چون هەموو شتیک رێچکەی خۆی وەرگرتووە، ئەم هەڵوێستە یان ساویلکەیی سیاسیی دەردەخات یان بەڕەگەی سیاسەتەکی چەواشەکارانە و درەزانەیە. چون هاوزەمانی گەشبینی کورد لە ناوخۆی کەرکوک لایەنەکانی و بەرەی تورکمانی بە ئاشکرا رێگریان دروست دەکرد لە بەردەم بەرەوپێچوونی کارەکانی ماددەکە و لە بەغداد و ئەنقەرە و تارانیش پلانی جەهەنەمی دژی 140 رێچکەی دەبەست لە بەرامبەردا لایەنی کوردیی زیاتر سەرقاڵی شەڕی پۆست و زەرد و سەوزکردنی شەقام و شوێنە گشتییەکانی کەرکوک بوون. رۆژی 30-7-2007 کە هاوکات بوو لەگەڵ رۆژی سەرژمێریکردن لە شاری کەرکوک، رۆژنامەی (زەمان)ی تورکی لە زاری (ئەحمەد مورادلی) نوێنەری بەرەی تورکمانی لە شاری ئەنقەرەوە بەناوی کردەوە (قۆناغی ئاساییکردنەوە تەواو بوو، سەرژمێریی ئەنجام نادرێت، تورکمان و عەرەبەکان و بەشێک لە کوردەکانیش رێگە نادەن ریفراندۆم ئەنجام بدرێ). لەدوانەکە شایانی وردبوونەوەیە چوونکە لێرەدا هێمایەکی مەترسیدارتر دەرکەوتووە کە بەشێک لە کوردەکان لەگەڵ خواستی جێبەجێکردنی هەر سێ قۆناغەکانی ماددەی 140 نین!! ئەو بەشە لە کورد کێن و ئارگومێنتیان چییە؟ جارێ کەس خۆی ناکاتە خاوەنی ئەو ئاڕاستە دژە، دەشێ بە تێپەڕینی کات و لە دوور مەودادا ئەو بەشە بە ئارگومێنتەکی خیانەتکارانەوە رووتر دەربکەون!.

لە بەرامبەردا تەلەفزیۆنە کوردییەکان وەنا و لەدوانی هەندێک تورکمانی بە نفوز و شەخی عەشیرەتە عەرەبییەکانیان بڵاو دەکردەوە کە هاوسەرزیان بە جێبەجێکردنی ماددەکە دەردەبڕی بەبێ ئەوەی بە هەندی وەربگرن تاکوو چەند ئەم قسانە لە بواری کردارییدا رەنگ دەدەنەوە و دەتوانن مەجرای خۆیان وەربگرن لە بەرژەوەندیی ماددەی 140؟. (عەلی مەهدی) نوێنەری بەرەی تورکمانی لە ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک بە ئاشکرا رایگەیاند (ئێمە هەر لە سەرەتاوە بەوامان بەو ماددەیە نەبووە و پەمانوابووە کەرکوک شاری هەمووانە نەک تەنیا هی کورد، بەبێ ئەوەی کە ئەوانیش داوای دەکەن خاوەنێکی بەتایبەت). لە باری واقیعیشەوە تورکمان و عەرەبەکان توانیان لە ئاستەکی فراواندا پێشڤچوونی ماددەکە سست و لاواز بکەن و حکوومەتی عێراقیش لەو رووەوە درێغی نەکردووە لە هاوکاریی کردنیان، تەنانەت توانییان قەناعەت بە لایەنەکانی دەرەوە و رێکخراوە جیهانییەکان بکەن تا پرسەی راپرسی بە کاتەکی نادیار و دوور دوا بخرێت. لەو میانەیەدا لە مانگی نیسانی رابردوودا گروپی تەنگژە نێودەوڵەتییەکان کە بارەگاکەی لە (بروکسل)ە راپۆرتەکی لە ژێر ناوی (عێراق و کورد: چارەسەرکردنی تەنگژەی کەرکوک) لە تۆی 30 لاپەڕەدا بە زمانی ئینگلیزیی لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت بڵاوی

کردووەتەوە، لە ڕاسپاردە و داواکارییەکانیدا داوا لە کورد دەکات ریفراندۆمی کەرکوک دوا بخات بۆ کاتێکی تر. (بە بێ دیاریکردنی ئەو کاتەی بۆی دوا دەخرێت).

جێگەی سەرسوڕمانە لەگەڵ ئەم هەموو مشارە بۆ بڕینەوەی قاچی بەندی 140 سەرکردایەتی کورد لە پایتەختی عێراقی عەرەبیدا لە بەردەم زوومی کامێرای تیقییەکانەوە بە خەندەی سەرلێوەوە دەردەکەوتن، لە گەشبینیدا وێنایەکیان خوڵقاندبوو وەک ئەوەی کەرکوک لە جێبا بێت و موو لەسەر ڕێی ماددەی 140دا نەبێت، ئێستاش کە وادەکە تەواو بووە تازە بە تازە گوێمان لە دەنگی کزۆڵەی سەرکردایەتی کورد دەبێت گوایە لایەنگەلێکی زۆر هەن لە ناوەندی سیاسیی و بڕیاری عێراقیدا کار بۆ دژی ئەو ماددەیە دەکەن، دوای دەست دەرچوونی کورد لە بنی هەمانەکە، (د.کەمال کەرکوکی) جێگری سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان بە بەرچاو ڕوونی جەماوەر لە ڕۆژنامەی (خەبات)دا دەنووسێت (هەشتا کەسانە هەن ڕق و کینەیان لە دڵە، بەشەو و ڕۆژ کار بۆ دانانی کۆسپ و تەگەرە لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکەن.. هەر بۆیە لەژێر ناوی دواخستن یان درێژکردنەوەی ماوەکە هەوڵی بەردەوام دەدەن تەگەرە بخەنە پێش جێبەجێکردنی ماددەی 140). وێڕای ئەوەی بیر و دیدگا و دەربڕینێکی کلاسیکی لەو پەرەگرافەدا هەست پێدەکەین بە تایبەت لەهێنانە پێشەوەی وشەی ڕق و کینە لە دڵ (چوونکە لە پراکتیکدا قاچ و بنەمای سیاسەت لەسەر چیمەنتەی بەرژەوەندییە نەک دوژمنایەتی کوێرانە کە هیچ بەرژەوەندییەک دەستبەر نەکات) هەشتا شەرمنییەکی زۆر بە وتارەکەی (د.کەمال)ەوە دیارە بە تایبەت لە ڕووی سڕکردنەوە لە دەستنیشانکردنی دوژمنەکان ئەوانەی کۆسپ بە ماددەی 140 دروست دەکەن.

بە کورتی و کرمانجی کات تەواو بووە و جێبەجێکردنی ماددەکە دوا دەخرێت، هەرچەندە (د.رائید فەهمی) لە ڕۆژی 1-12 ڕایگەیاند (تا ئێستا هیچ بڕیارێک بۆ دواخستنی ماددەی 140 نەدراوە ئەگەر داوایەکیش بکرێت بۆ درێژکردنەوەی ماوەی ماددەی 140 دەبێت لە ڕووی هونەریی و تەکنیکییەوە بێت نەک یاسایی و دەستووریی، واتە درێژکردنەوەیەکی تەکنیکی بێت). بەڵام ئەسڵی مەسەلەکە و ڕاستییە ڕووتەکە ئەوەیە ماددەکە دوادەخرێت (چوونکە بەم دوو هەفتەیە توانای هیچ کارێک نەماوە). وەک دەردەکەوێت کوردیش بە دواخستن ڕازییە (چوونکە لەوە زیاتری لە دەست نایەت)!!، ئەوەتا (ڕزگار عەلی) سەرۆکی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک ڕایدەگەیەنێت (دواخستن لەبەر هۆکاری هونەریی ئەوە شتێکی ئاساییە، بەڵام ئەگەر لەبەر مەسەلەی ئیداریی و سیاسیی بێت، ئەوە قابیلی قبوڵ نییە و خەتەرە).

لە ڕاستیدا هۆکاری دواخستنەکە شێتەکانیش هەستی پێدەکەن سیاسییە

نەک هونەریی، کەچی سەرکردەکانی کورد دەیانەوێت پێنەی بکەن، لە دواخستن لەژێر پاساوی ئیشکالییەتی هونەریی و تەکنیکیشدا ڕەوایی پێنـادرێت، ئەوا بە فـاکتەر و بەربەسـتی سیاسـیی قبـوڵکردنەکەی خیانەتەکە مێژوو ناتوانێت لە یادی بکات. لەگەڵ ئەوەش دەبینین سەرکردایەتی کورد سکەنداڵی دەیانەکانی خۆی لە عێراقی دوای سەدام حسێن بە گشتیی و ماددەی سەد و چل بە تایبەتی پاساو دەداتەوە، بەڵـام ئەم شکسـتە لە مێـژوودا وەک لاپەڕەیەک ڕەش تۆمـار دەبێـت و دەمێنێتەوە.
هەموو ئاماژەکان دەریدەخەن بە دیفاکتۆ کورد دەبێت بە دواخستنی ماددەکە رازی بێت، کات تەواو بووە و ناچارە دەستێکی تر لەم کێنکەنە دەڵاوە لەگەڵ عەرەبـی عێراقیـدا بکـات، کـورد وەک ئەو قەڵەندەرەی لەهاتووە لە دەریادا گیری خواردووە و ناچاربووە دەست بە چڵە پووش رابکێشێت. (قادر عەزیز) بە (ئەلئەسوات ئەلعراق)ی راگەیاند (لە بەرئەوەی ئەو ماوەیەی ماوە بە جێبەجێکردنی بەندەکانی ماددەی 140 زۆر کەمە، بۆیە پێدەچێت ماوەی جێبەجێکردنی لە نێوان سێ تا شەش مانگی دیکە درێژ بکرێتەوە.. بە کورد دواخستنی ئەو ماددەیە بە ئەو ماوەیە ئاسان نییە چوونکە دەزانێت ئەوانەی لەگەڵ جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەدا نین، دوای شەش مانگی دیکە هەڵوەستیان ناگۆڕێت، بەردەوام دەبن لەسەر رەتکردنەوەی، بەڵام کورد ناچارە بە هێشتنەوەی مەفعـولی مـاددەکە و شەرعییەتە دەسـتوورییەکەی بەو دواخستنە رازی بێت).
هەر لەبارەی دواخستنی ماددەی سەد و چلەوە رۆژنامەیەکی کوردیی (ئاسـۆ) بڵـاویکردەوە هەنـدە زانیـاریی لە سـەرچاوەیەکی نزیـک لە نەتەوە یەکگرتووەکانەوە دەستکەوتووە و وا بڕیارە بە ماوەی شەش مانگ ماوەی ماددەی 140 درێژ بکرێتەوە، هەر ئەو سەرچاوەیە بە رۆژنامەکەی راگەیاندووە (بڕیارە وادەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بۆ مـاوەی شەش مانـگ درێـژ بکـرێتەوە و زۆربەی لایەنەکـانی عێـراق بە کـوردیشەوە بەم پێشنیـارە رازی بـوون). بە گشتیـی ئەو تەرحەی سەرکردەکانی کورد بە چارەسەری ئەم قەیرانە پشتیوانی لێدەکەن هەموارکردنی ماددەکەیە لە بەرئەوەی هیچ رێگایەکی لە بەردەممدا نەماوە و کاتەکانیش زۆر بە خێرایی وەک خێرایی تیشک تێدەپەڕن. ئەو تەسعیداتانەشی لە رووی کەناڵەکـانی راگەیانـدنەوە لە ئـارادایە، تەنیا هەوڵەکە بە داپۆشینی فەشەلی سیاسەتی سەرکردایەتی کورد لە هەمبەر مـاددەی سـەد و چـل و چارەنووسـی کەرکـوک و نـاوچە دابڕێـندراوەکانی کوردسـتان کە لە دەسـتووردا بە "نـاوچە نـاکۆکی لەسەرەکان" پێناسە کراون.
(د.فوئاد مەعسوم) وتی: ئێستا کات لە بەردەستدا نەماوە و کارە

ئەساسیەکان جێبەجێنەکراون، چۆن بتوانرێ سەرژمێریی بکرێت؟!، چۆن قەزا و ناحیەکان بگەڕێنەوە سەر کەرکوک؟. سەرەکایەتی کۆمار لەو بارەوە ناگەنە بڕیار، ئەگەر حەکەمی نێودەوڵەتیش تەداخول بکات کاتی زۆری دەوێت چوونکە ئیشی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕۆتیناتی زۆری تێدایە و زۆر دەخایەنێت، تاکە چارەسەرێک بۆ ئەو ماددەیە بکرێت ڕێککەوتنە بۆ ئەوەی هەموار بکرێت، لەو ڕووەوە ئامادەکاریی کراوە و پێویستە سەرکردایەتی هەرە پێشەوەی عێراق ئیتفاقی لەسەر بکەن بۆ ئەوەی هەموار بکرێت. لەلای خۆیەوە (ئەحمەد ئەنوەر)ی ئەندامی لیژنەی هەموارکردنی دەستووری عێراقی پێیوایە ماوەی ماددەکە بەسەرچووە و بەدیلێکی باشیش بۆ ئەوەی میکانیزمەکانی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە بگۆڕدرێت تەنیا هەموارکردنی ماددەی سەد و چلە لە چوارچێوەی ئەو ماددانەی تر کە بڕیارە لە دەستووری عێراقدا هەموار بکرێن. بەپێی ڕێککەوتن و بڕیاری پەرلەمانی عێراق تاکوو کۆتایی مانگی سێی (2008) بە دەستەوەیە بۆ هەموارکردنەوەی دەستوور بەم هۆیەوە بە ئۆتۆماتیکی ماوەی ماددەی 140 درێژ دەکرێتەوە بۆ کۆتایی ئەو مانگە.

وەک وتمان بە پێچەوانەی بڕیاری پەرلەمانی کوردستان لە ڕۆژی 2007-6-30 کە تیایدا نێچیرڤان بارزانی ئامادە بوو (نابێت ماددەی 140 دەستکاریی بکرێت یان دوا بخرێت بەڵکو پێویستە لە کاتی خۆیدا جێبەجێ بکرێت) ماددەکە دوا دەخرێت و بە هەمان شێوە بە پێچەوانەی لێدوانەکەی چەند مانگ لەمەوبەری (ئەڵماس فازڵ)ی سەرۆکی لیژنەی یاسایی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک (ئەگەر تاوەکو 2007-12-31 هیچ بڕیارێکی گرنگ دەرنەچوو یان ماددەکە جێبەجێ نەبوو، ئەوە خۆمان بڕیاری کوردستانیبوونی کەرکوک دەدەین). سەرکردەکانی کورد نەک بڕیارێکی لەو جۆرە نادەن کە لە خەیاڵدانی ئەواندا زیاتر لە مغامەرەیەکی (جیمس بۆند)یانە دەچێت بەڵکو هەر لە ئێستاوە زەنگی دۆڕاندنی کەرکوک لێدەدەن، چون ئەوان کە نەیانتوانیبێ لە شەڕێکی دەستووریی سەربکەون ئیدی چۆن لە شەڕی گووشار و شەڕی گەرم و شەڕی بایکۆت و شەڕی دیپلۆماسی و شەڕ و ریسکی مان و نەماندا سەردەکەون؟؟ (نێچیرڤان بارزانی) بە ماڵپەڕی (URL)ی ڕاگەیاند (ئێمە دەمانتوانی لە ساڵی 2003 کاتێک سەدام ڕوخا بە چەندین ڕێگەی جیاواز دەست بەسەر کەرکوکدا بگرین بەڵام ئێمە ڕێگەی یاسایی و ئاشتییانەمان هەڵبژارد بۆ ئەنجامدانی).

ئەم هەڵوەستە جگە لەوەی مایەی شانازیی نییە (وەک نێچیرڤان دەیکات) نیشاندەری ئەوەیە ئەوان دەیانتوانی کەرکوک بەدەست بهێنن کەچی ڕایانکێشایە ناو مەعمەعەیەکی سیاسیی و دەستووریی! لەوانەیە تا قیامەت ئەم مەتەڵە هەڵنەیێنین و سەرمان لەم سیحرە دەرنەچێت،

لەوانە نییە جگە لە خیانەتی سەرانی کورد مانایەکی تر بە ئەم هەڵوێست و ڕەفتارە ساویلکانەیە نەبێت، ئەمە ئەگەر نەڵێین مانای فرۆشتنی کەرکوکی لە ناواخنی خۆیدا هەڵگرتووە. ئەگەر لەمانە هەمووی بگەڕێین، پرسیارێک هەیە بێوچان بە دوای وەڵامدا دەگەڕێت: کام فاکتەر وای کرد ئەم ماددەیە دوا بخرێت؟ پێویستە لە بەرسڤدا بێژین لە ئاستی ناوخۆدا ئاستەنگەکانی دەوڵەتی ناوەندیی و پلانگێڕیی عەرەبە شۆڤێنییەکانی ناو کەرکوک و لاوازیی گووتار و هەڵوێستی کورد مایەی چاوپۆشیی لێکردن نین، وەلێ ڕەنگە گرنگترین و کاریگەرترینیان سستی کورد بووبێت. ئەوەش هەمان تێزە دێرینەکەمان دەخاتەوە یاد "ئەوەی کورد لە شەڕی چەکدارییدا بەدەستیدەهێنێ، لە شەڕی دیپلۆماتی و گفتوگۆ و سەر مێزی مفەوەزات دەیدۆڕێنێ". بەڵام تاکوو کەی کورد ناتوانێت لەو تێزە دەربچێت هیچ ئاماژەیەکی دڵخۆشکەر لەو نێوەندەدا دیار نییە.
(د.فوئاد مەعسوم) بەم دوایيانە ئاشکرای دەکات کێشەی نێوان کەربەلا- ڕومادی کاریگەریی نەرێنی هەبووە لەسەر کێشەی کەرکوک، چون بەپێی دەستوور دەبێت بەشێک لە ناوچەکانی ڕومادی سووننەنشین بخرێنە سەر کەربەلا. (فەرید ئەسەسەرد) لەو بارەوە نوسیوویەتی (پاش تێپەڕینی سێ ساڵ بەسەر دەرچوونی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقدا ئێستا لە سەروبەندی جێبەجێکردنی ماددەی 140 هەست دەکەین، ئەمە لە پێکەوە گرێدانی مەسەلەی سنووری کوردستان و مەسەلەی سنووری ناوچە شیعەنشینەکان زۆر سەرکەوتوو نەبووین و خەریکە ململانێی شیعە و سووننەکان کاریگەریی خراپ لەسەر یەکلاکردنەوەی مەسەلەی سنووری کوردستان جێدەهێڵێت). من ئاماژەیەکی ترسناکتر و دوورتر دەبینم لەوەی شیعەکان هەوڵی کۆنترۆڵکردنی عێراق دەدەن، بەو شێوەیەی سەدام و بەعس لە دەیەی هەشتاکاندا کردبوویان، کورد و شیعەیان لە پرۆسەی سیاسیی کەنارگیر کردبوو، بەڵام ئەمڕۆ شیعەکان سەرەتا سووننەکان تێکدەشکێنن و دواتریش بە ئاسانیی کورد قووت دەدەن، بەو هۆیەی ماڵی کوردیی ماڵێکی لێکترازاوە و گووتارێکی هاوبەشی روونی نییە بۆ پرسە ستراتیجییە نەتەوەییەکان، تەنیا گووتارێکی هاوبەش هەیبێت بۆ دابەشکردنی داهاتی کوردستانە لە بەشە بودجەی عێراق.

ڕۆڵی تورکیا لە پەکخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140

لە مانگی ئابی 2007 بە مەبەستی متمانەپێدان (ڕەجەب تەیب ئەردۆگان) سەرۆک شالیارانی تورکیا بەرنامەی کاری شەستەمین حکوومەتی ئەنکەرای خستە بەردەم پەرلەمانی وڵاتەکەی، لە بەشێکی بەرنامەی کاری حکوومەتەکەیدا (ئەردۆگان) باسی لە کێشەی کەرکوک کرد، وەک تیایدا هاتووە: پێویستە کێشەی کەرکوک بە شێوەیەک

چارەسەر بکرێت هەموو نەتەوە و مەزهەبەکان مافەکانیان تێدا ببیننەوە، ئەوەش هەوڵێکی سەرەکی دەبێت بۆ ئەمە. تورکیا دوای ئێران زیاد لەهەر دەوڵەتێکی تر بە تەنگی دەڕوانێتە پرسی کەرکوک و تووشی فۆبیا و دڵەڕاوکێ بووە سەبارەت بە چارەنووسەکەی، تاکە رێگەیەک لە بەردەمیدا مابێت هەڕەشەی لەشکرکێشی و بەکارهێنان و وروژاندنی تورکمان و هەوڵی ژێراوژێری هەواڵگریی و زیندووکردنەوەی جاشە کوردەکانە لە ژێر رێبەریی (ئەرشەد زێباری)، تا دوور و نزیک قورسایی هەبێت لە ورد و درشتی ئەو پێشهاتانەی لە کەرکوکدا روودەدەن.
ئەجە تەمەلکوڕان، لە رۆژنامەی (میللییەت)ی تورکیدا نوسیوویەتی (کاتێک مرۆق تەماشا دەکات سیاسەتی ناوخۆ و دەرەوەی تورکیا بەهەموو شێوەیەک پەیوەستە بەپێشڤەچوونە سیاسییەکانی کورد بە جێبەجێکردنی ماددەی 140، لەبەرئەمەش تانسیۆنی وڵاتەکە بەرز و نزم دەبێتەوە، بەشێوەیەکی دیکە دەتوانین بڵێین تورکیا لەناو کابووسی کوردانەدایە). جێگەی هەڵوەستەکردنە چەندان مانگ پێش هەڵبژاردنەکانی ئەمساڵی تورکیا سەنتەری سیاسیی کورد هەڕەشەکانی تورکیای وەک بەشێک لە پێویستییەکانی ریکڵامی هەڵبژاردن چاو لێدەکرد و ریالیستانە سەیری نەدەکرد وەک هەڕەشەیەکی جیددی و ئەگەرێکی بەهێز، گرنگترین گەوهەر لە بیرکرابوو کە هەر پێشکەوتنێکی کورد (لە هەر بەشێکی کوردستاندا بێت) بە پلەی یەکەم تورکیا لەنێو کابووسدا دەتلێنێتەوە. تورکیا نیگەرانییە خۆڕسکەکانی ناشارێتەوە و سڵ لە هیچ رێگەچارەیەک بۆ دژایەتیکردنی هەوڵەکانی کورد بۆ مەبەستی وەرگرتنەوەی کەرکوک ناکاتەوە (لە واقیعدا درێغیی نەکردووە)، هەندێک ناوەندی ئاگادار وایدەبینن دوو بەهێزترین تەقینەوەکانی ئەمساڵی شاری کەرکوک و شێخان تورکیای لە پشتەوە بووە چوونکە ناچێتە بە عەقڵدا ئەو تەکنیک و چەندێتییە کارایە لە توانای ئەو شانە جیهادییە تیرۆریستییانەدا بێت لە ناوچەکانی کەرکوک و دەوروبەری خۆیان مەڵاس داوە.
(مەسعود بارزانی) مانگی نیسانی رابردوو بە کەناڵی (العربیە)ی راگەیاند (شاری کەرکوک بەرامبەر دیاربەکرە. رێگە نادەین تورکیا دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدات. ئەگەر تورکیا رێگە بە خۆی بدات دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدا، ئێمەش دەست لە کاروباری دیاربەکر و شارەکانی دیکەی کوردنشین وەردەدەین!). ئەم لێدوانە زێدەتر موزایەدەکردن و راکێشانی سۆزی تاکی کوردی باکوور بوو تاکو هەڵوەستێکی بۆ کردەوە، بارزانی نەک نەیتوانی دەست لە کاروباری ناوخۆی تورکیا وەربدات لە توانایدا نەبوو پێشگیریی لە دەستتێوەردانی تورکیا بکات لە ناوخۆی کوردستان بە کەرکوکیشەوە،

بگرە بارزانی ناچاربوو لەژێر گوشاری تورکیادا فشار بخاتە سەر پەکەکە و پارتی چارەسەری تا دەگاتە قەدەغەکردنی بڵاوکردنەوی هەواڵ و چالاکییەکانی پەکەکە لە میدیاکانی کوردستاندا. مافەکی ڕەوامانە بەڵێن تورکیا ڕێی هەبووە لە سستکردنی ماددەکە هەم لە ڕێی وروژاندنی کارتی تورکمانەوە هەم لە ڕێی دیپلۆماسییەوە چ لەگەڵ لایەنی عێراقی چ لەگەڵ لایەنی ئەمەریکی. لە مانگی ئابی رابردوو رۆژنامەی (ستار)ی تورکی لە زمانی (یەشار یاکیش) وەزیری پێشووتری دەرەوەی تورکیا بڵاویکردەوە ریفراندەمی کەرکوک و بەیاردان لەسەر ناوچە دابڕاوەکانی کوردستان دوا دەخرێت، بە پێی هەواڵی رۆژنامەکە: ناڕەزایەتییەکانی تورکیا کاریگەریی باشی داناوە لەسەر ئەمەریکا و ئەو وڵاتە سەرقاڵی ئامادەکردنی فۆرمەکە بۆ راگەیاندنی دواخستنی دەنگدان لەسەر چارەنووسی کەرکوک.
لە هەموو لایەنەکەوە تورکیا لە هەوڵدایە تا هاوکێشەکە بەو جۆرە هاوسەنگ بکرێتەوە کەرکوک پارچەیەک بێت لە عێراق یان هەرێمێکی سەربەخۆ بێت و پەیوەندیی نەبێت بە باشووری کوردستانەوە. ئەم هەوڵدانەی تورکیا لە شوباتی 2007 لە رۆژنامەی (واشنتۆن پۆست) زێدەتر روون کراوەتەوە (تورکیا بە دیدێکی زۆر گرنگ دەڕوانێتە چارەنووسی کەرکوک، لە ساڵی 1926 ئەمە دەستمان لە ویلایەتی موسڵ هەڵگرت، بەوەی ویلایەتی موسڵ کە کەرکوک بەشێکییەتی پارچەیەک بێت لە عێراقێکی یەکگرتوو، هەربۆیە ئێستاش دەمانەوێت کەرکوک بەشێک بێت لە عێراق و سەر بە حکوومەتی عێراق بێت وەک ساڵی 1926).
تورکیا چالاکی و سنووری کارکردنی لە ئاستێکی بەرتەنگدا قەتیس نەکردووە بەڵکو خوازیاری پاڵپشتیی و هاوپەیمانییەکی ناوچەیی و نەودەوڵەتییە لە دژی خواستی کوردەکان بۆ بەدەستهێنانی کەرکوک، بە بڕوای (ئەحمەد گولەر)ی سەرۆکی کۆمەڵەی کوردیی (DER KURT) لە ئەنقەرە: تورکیا هەوڵدەدات هاوکاریی ئێران و سوریا بکات بۆ ئەوەی پرسی کەرکوک بە مەڵەقی و هەڵواسراویی بمێنێتەوە. پێش ئەوەشی بەسەرماندا تێپەڕێت ئێران بەربەستی یەکەمە لە بەردەم ماددەی سەد و چل چوونکە شیعە فەرمانڕەواکانی ئەمڕۆی عێراق، چیتر نین جگە لە بەندەی گوێڕایەڵی کۆماری ئیسلامی ئێران و نەکەری بە وەفای ئامۆژگارییە سیاسییەکانی ڕابەری ئێران "خامنەئی".
ئەگەریش وەک چاودێرێکی بێلایەن سەیری پلانەکانی تورک شانبەشانی خۆدزینەوەی حکوومەتی عێراقی و بێدەنگی ئەمەریکا و سستی کورد بکەین، ئەوا حکوومەتی ئەنکەرا توانیوویەتی سەرکەوتوو بێت لە زۆرتر ئاڵۆزکاندنی گرێکوێرەی کەرکوک و تەگەرە خستنە بەردەم ماددەی 140، چوونکە ئەمڕۆ لە دوا ساتەکانی ساڵی 2007دا هەست دەکەین ڕەوشی کەرکوک وەک خۆیەتی، ئەگەر خراپتر نەبووبێت رووی لە

چاکی نەکردووە و ئومێدەکانی کورد وەک بەڵقی سەر ئاویان لەهات و روویان لە پووکانەوە و کزبوون کردووە. لێرەدا پرسیارێک دێتە گۆڕێ: ئامانجی تورکیا چییە لە دەستتێوەردان لە کەرکوک و تەگەرەدانان لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140.؟. (د.ماگی زانگەر) چاودێر و رۆژنامەنووسی جیهانی بەرسڤی ئەم پرسیارە دەداتەوە و دەڵێت: ئامانج لە دەستتێوەردانی کەرکوک بەتایبەت لەلایەن تورکیاوە بە نەوتی کەرکوکە، هەر لەبەرئەوەشە دژی گەڕانەوەی کەرکوکە بۆ سەر هەرێمی کوردستان، ئەو ترسی هەیە کەرکوک ببێتە تاجی ئابووری کوردستان.

داهاتی نەوت و سامانە سرووشتییەکانی کەرکوک بە ئەندازەیەکە ئەگەر لە دەستی دەستەڵاتەکی کوردیدا بێت دەبێتە بناغە بۆ تەبەنیکردنی کەمەگەیەکی ئابووری پتەو. (شێخ مەتاع) بەڕێوەبەری کۆمپانیای نەوتی باکوور رایدەگەیەنێ وزەی بەرهەمهێنانی نەوت دەوروبەری 580-600 هەزار بەرمیلە لە رۆژێکدا (دیارە مەبەستی لە نەوتی خاوە). ئەگەر سەیری ئەم رۆژیە بکەین و بە دراو بیقەبڵێنین رۆژییەکی خەیاڵی و سەرسوڕهێنەرە سەبارەت بە ئابووری ئەمەستای کوردستان. تورکیا وا تەماشای نەوتی کەرکوک دەکات کۆڵەکە و بەبێ پشتی ئەو دەوڵەتە کوردییەیە لە خەیاڵە و رۆژەقی کوردی باشووردا بوونی هەیە، چون بەبێ نەوتی کەرکوک دەوڵەتی کوردستان ئیمکانی سەرپێکەوتنی نییە. لەبەرئەوەی زۆر روونە ئەم رەوشە ناهەموارەی عێراق و بە ئێرانکردن و بە شیعەکردنی عێراق، سەبری ئەیووبی کوردان دەپچڕێنێت، دوور بێت یان نزیک هەر دەبێت بیر لە پڕۆژەی دەوڵەت و سەربەخۆیی بکاتەوە، ئەوە رۆژە کەرکوک و نەوت دوو دارشەقن دەنێ بن هەنگەی کوردەوە.

(د.محەمەد نورەدین) پسپۆری کاروباری تورکیا لە لوبنان پێیوایە (کوردستان بەبێ کەرکوک وەک موسوڵمانان وایە بەبێ کەعبە، یاخۆ فەلەستینە بە بێ قودس، کەرکوک ناوچە و پانتاییەکی دەوڵەمەندی نەوتە، ئەمەش فاکتەرێکی گرنگ و راستەوخۆیە بۆ ئەوەی دەوڵەتی کوردستان لە داهاتوودا پشت بە داهات و خۆشگوزەرانی ببەستێت، بۆیە تورکیا دژ بە گەڕانەوەی کەرکوکە بۆ سەر کوردستان). لە هەمان کاتدا ناوەندی بالادەستی سیاسیی تورکیا دەوڵەتی کوردیی بەیەکێک لە مەترسییەکانی سەر خۆی چاو لێدەکات کە لەداهاتوودا سەرباری ئەوەی دەبێتە هاندەرێک بۆ جوڵاندنی کوردی باکوور بۆ داواکردنی مافەکانیان دەشبێتە هۆی شەقبوونی تورکیا وەک ئەوەی ئەمەستا هەیە.

(محەمەد عەلی بیراند) لە رۆژنامەی (حوڕییەت)دا ئەم پرسە زیاتر روون دەکاتەوە: (سەربەخۆیی باکووری عێراق و دەستگرتنی کورد بەسەر نەوتی کەرکوکدا ئەگەرێکی پەسەند نەکراوە بۆ لای تورکیاوە، وا

باوە دەکرێت دامەزراندنی ناوەندێکی راکێشەر لە باکووری عێراق لە داهاتووی درێژخایەندا دەبێتە هۆی دابەشبوونی تورکیا). تورکیا بەهەر نرخێک بووە لە هەموو قۆناغەکاندا هەوڵدەدات بۆ زیاتر دابڕینی کەرکوک لە کوردستان، بەڵام جارێ نازانین چۆن کورد خۆ بۆ ئەم نەبەردە ئامادە دەکات؟ (کارەساتە وەک جاران بە پێ پلانی بچێتە مەیدانی نەبەردەکانەوە) بەرسقەکە با بمێنێت بۆ پێشهاتەکانی دادێ.

رۆڵی ئەمەریکا – بەریتانیا لە پیلانگێڕیی دژی ماددەی 140

(مستەفا ئایدن) سەرۆکی ئەنیستیتۆی (تیپاق) لە میانی راپۆرتێکدا کە لەسەر عێراق ئامادەی کردووە تیشکی خستۆتە سەر ئەوەی ئەمەریکییەکان رێگرن لەبەردەم ئەنجامدانی سەرژمێریی گشتیی لە کەرکوک و پێیوایە ئەگەر ئەمەریکا ئارەزووی بوایە ئەو کارەی دەکرد. بێگومان ئەمەریکییەکان رۆڵێکی نەرێنیان هەبوو، وەختی خۆیشی (پۆڵ هارقی) لە کەرکوک پشتیوانی عەرەبی هاوردە و تورکمانە پەڕگیرەکانی دەکرد لە دژی کورد و کەمتەرخەمی نەدەنواند لە رێگریی دروستکردن بۆ لایەنی کوردیی و کارەکانی ماددەی 58 قانوونی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە. هەموو ئەو ماوەیەی (پۆڵ بریمەر) حاکمی مەدەنی عێراق بوو سیاسەتی ئەمەریکی لە دژی بەرژەوەندیی کورد بوو لە شاری کەرکوکدا، یەکێک لە خراپترین پێشنیارەکانیشی ئەجیندای فیدراڵی پارێزگاکان بوو کە جگە لە ورد و خاشکردنی ماف و دەستکەوتە نەتەوەییەکانی کوردی باشوور، کورد بۆ هەتا هەتایی کەرکوکی لە کیس دەچوو هەروەک چۆن عەرەب لە پێشوودا (ئەندەلووس)ی لە کیس چوو. جیاوازییەکە تەنێ ئەوە دەبوو، ئەندەلووس لە چوارچێوەی غەزەواتی ئیسلامیدا بە عەرەبکرا بوو، بەڵام کەرکوک لەوەتی هەیە کوردیی و کوردستانی بووە، ئێسک و پروسکی سەدان پشتی کورد لەو شارەدا بووەتەوە بە خۆڵی نیشتمانی دایک.

ژەنەراڵی خانەنشین (راڵف پیتەرز) رەخنە لە سیاسەتەکانی (بریمەر) دەگرێت و دەڵێت: کەرکوک بە درێژایی مێژوو شارێکی کوردیی بووە، بەڵام ئەگەر پۆڵ بریمەر هێندە نەفام نەبوایە ئەوا چوار ساڵ پێش ئێستا گەڕابووەوە سەر کوردستان. پاشان راسپاردەکانی (بیکەر- هاملتۆن) کە لەلایەن دەوڵەتی ئەمەریکاوە بەرکەنار کران ئاوێنەیەکی تر بوون بۆ نیشاندانی هەڵوێستی نەگەتیڤی بەشێکی بەرچاوی سیاسەتمەدارانی ئەمەریکی سەبارەت بە کورد و پرسی کەرکوک.

(عەبدولخالیق زەنگەنە) ئەندامی کوردی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق رایدەگەیەنێ: ناوەڕۆکی راپۆرتی بیکەر- هاملتۆن ئاماژەیەکی ترسناک بوو بە بۆچوونی ئەمەریکا سەبارەت بە پرسی کەرکوک چوونکە لە دوای راپەڕینەوە ئێمە لەگەڵ ئەمەریکا باسی کەرکوکمان کردووە، کەرکوک ئازاد کرا ئەوان تەسلیمی حکوومەتی مەرکەزییان کردەوە!!،

لەوکاتەوە گومانم لەوە هەیە ئەمەریکا بیەوێت کەرکوک بخرێتەوە سەر کوردستان. لە باری واقیعیشەوە، ئەمەریکا بە دیقەتدان لە بەرژەوەندییەکانی خۆی لەگەڵ تورکیا و دەوڵەتانی عەرەبیی و ناوچەکە مامەڵە لەگەڵ خواستی کورد دەکات دەربارەی کەرکوک. سیاسەتی ئەمەریکا ئەوەیە هاوسەنگیی بپارێزێت لە ناوچەکەدا، هەرچەندە ئەم سیاسەتە لە بەرئەنجامدا بۆ خودی ئەمەریکاش سیاسەتێکی هەڵەیە و دووربینی و حیکمەتێکی تێدا نییە و ئایندەش ئەم راستییە روونتر دەکاتەوە.

دواتر ئەمەریکا هێدی هێدی بۆ رازیکردنی دڵی عەرەبی سوونە و هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی هاوپەیمان و تورکیا ناچاربوو لەسەر حیسابی کورد و لە رێی موزایەدەکردن بە کەرکوکەوە پارسەنگی بارودۆخەکە رابگرێت، کەوابوو بێ هۆ نییە (زالمای خەلیلزاد) کە وەک دەستی کورد دەردەکەوت لەسەر هەمان نۆتەی تورکیا دەنگی بەرز کردەوە و رایگەیاند پێویستە کەرکوک بکرێتە هەرێمێکی سەربەخۆ، ئەو لە مانگی نیسانی رابردوودا داوای لە نەتەوە یەکگرتووەکان کرد پرۆسەی ریفراندۆم لە شاری کەرکوک ئەنجام نەدرێ و کەرکوک بکرێتە کەنتۆنێکی سەربەخۆ لە چوارچێوەی عێراقدا “برێکسلی عێراق”. لە پێش چەند مانگیشەوە هەرێک لە حکوومەتەکانی بەریتانیا و ئەمەریکا لە هەوڵدان تاکوو لە رێی گووشار و قەناعەتەوە پارتی و یەکێتی رازی بکەن بە ئەوەی مل بدەن بە ویستی دواخستنی ماددەی 140 لە کۆتایی ساڵی 2007دا. ئەم راستییە لە زاری (مەحموود محەمەد)ی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی (پ.د.ک)وە ئاشکرا کراوە وەک دەڵێت (ئەمەریکا و بەریتانیا لە کاتی سەردانیان بۆ لای سەرۆک و مەکتەبی سیاسیی ئێمە و یەکێتی باسی ئەوەیان کردووە و پێشنیاری ئەوەیان کردووە ماددەی 140 دوابخرێت). پێدەچێت هەر لەسەر هەمان داوای ئەمەریکا و بەریتانیا لایەنی کوردیی ناچار بووبێت بە دواخستنی ماددەی 140 رازی بێت!!، چوونکە ئەمڕۆ ئەمەریکا رۆڵی سەرەکی دەگێڕێت لە شانۆی سیاسیی عێراقدا، وەلێ بەریتانیا کەنارگیر و کەمبارس دەردەکەوێت بەڵام لەحاست پرسە ستراتیژییەکاندا ئەگەر هەندەی ئەمەریکا رۆڵی نەگێڕێت بێگومان دەور و نەخشی لەو کەمتر نییە. تەنانەت بەریتانیا هێشتا سوورە لەسەر ئەو نەخشە دێرینەکەی سایکس بیکۆ بۆ ناوچەکە و بەهەر بەهایەک بووە پارێزگاریی لێدەکات.

هەرچەندە (ئەلیسن کەمپ)ی قونسوڵی گشتیی بەریتانیا لە کوردستان رایدەگەیەنێت (دەمەوە باسی ماددەی 140 بکەم، ئەم ماددەیە زۆر هەستیارە بۆ گەلی کورد، رای حکوومەتی بەریتانیا نەگۆڕاوە و وەک خۆی ماوەتەوە، حکوومەتی بەریتانیا بە تەواوەتی پاڵپشتی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکات). ئەفسووس واقیع پێچەوانەکەی پێ

نیشان داوین و بەریتانیا هەروەک ئەمەریکا دەستی هەیە لە دواخستنی ماددەکەدا و ئەمانیش نایانەوێ کەرکوک بگەڕێتەوە سەر کوردستان چوونکە بەردی بناغەی دەوڵەتی کوردیی پێوە بەندە، لە وەختێکدا ئەمەریکا- بەریتانیا بەگەکانی ماددەی 140 پێکدەخەن جیا لەوەی خەونی دەوڵەتی کوردیی زیندە بەچاڵ دەکەن، دەی دەوڵەتانی دراوسێشی پێ رازی دەکەن کە هەندەکیان (وەک تورکیا و شاکانی کەنداو) دەستی لە مەژینەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکان. (د.جەبار قادر) ئەکادیمی کورد لەوبارەوە پێیوایە (ئەمەریکا و بەریتانیا لەگەڵ ئەوەدانین کەرکوک بخرێتەوە سەر هەرێمی کوردستان، ئەو هەیانەی لە بیستەکاندا بەریتانیای هێنایە سەر ئەو باوەڕەی کە دژی دەوڵەتی کوردیی بێ و کەرکوک وەک بەشێک لە باشووری کوردستان دانەنرێت هێشتا لە ئارادان، ئەوان ئەو راستییە باش دەزانن گەڕانەوەی کەرکوک بۆ سەر هەرێمی کوردستان ئەگەری دامەزراندنی دەوڵەتی کوردیی بەهێز دەکات). بەریتانیا لە ئەمەریکا مکوڕترە لە مانەوەی ئەو دیزاینەی لە بیستەکانەوە خۆی ئەندازیاری بووە لە رەنگڕێژکردنی رۆژهەڵاتی نێوین، دواجاریش بەرژەوەندییە سیاسیی و ئابوورییەکانی دەوڵەتی ئینگلیز لە مانەوەی هەمان ئەو نەخشە و دیزاینەی پێشووە.

خولاسە ئەمەریکا و بەریتانیا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان و راگرتنی باڵانسی ناوچەکە وەک هەمیشە قوربانی بە کورد و خاکی کوردستان دەدەن، لەوانەیە ئەمجارە وەک پێشوو تاوانەکەی نەخرێتە ملی (هێنری کیسنجەر)ێکی تر بەڵکو تاوانباری راستەقینە سەرکردەکانی کوردن!، چوونکە لە دروستکردنی فشار و هونەری سیاسەتدا کۆڵەوار و دەستەپاچەن و پتر سەرقاڵی هەندێ پرسی لاوەکین و لە پەڕاوێزی پێشهات و رووداوەکاندا سیاسەت دەکەن، ئەم لەونە لەسیاسەت هەر ئەو ئەنجامەی لێدەکەوێتەوە و ئەمڕۆ سەری کەرکوک و ماددەی 140 دەخوات و دوور نییە سبەینێ هەولێر و سلێمانی بەهۆی ئەم تەرزە سیاسەتەوە نەنێینە بانی!!.

دوا وێستگە

دوای چوار ساڵ و هەشت مانگی رەبەق بەسەر داڕوخانی بەعس و گفتوگۆ و دانوستان و شەڕی کورد لەسەر کەرکوک و هەڵهێنجانی ماددەی (58) و (140) هێشتا کەرکوک لەرەوشێکی نالەبار و ئاڵۆزدا دەژی و ئومێدەکانی گەڕانەوەی کەرکوک بۆ سەر هەرێمی کوردستان رۆژ بە رۆژ کاڵتر دەبنەوە و بەرە و نائومێدیی رێچکە دەبەستن. رێگاکانی دەستخستنەوەی کەرکوک قورسن، قورسترن لە جەنگە درێژخایەن و خوێناوییەکانی کورد لە دژی دەوڵەتی داگیرکەری عێراق، هەتا قورسترن لە جاڕدانی دەوڵەتی کوردستان!. لە ئەم ساتەوەختە حەزینە

و ئەو کاتژمێرەی لە پێش دەستمانە پێمان دەڵێت کات تەواو بوو، کات تێپەڕی، هێشتا دیار نییە دوای درێژکردنەوەی شەش مانگی تری پێشنیارکراو بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140 ئەگەر ماددەکە دەستی دەستی پێکرا، کورد کام ڕێگا دەگرێتە بەر؟. (د.فوئاد مەعسوم) ڕایدەگەیەنێ: ئەگەر بەتو ماددەی 140 بە تەواوەتی جێبەجێنەکرا ئەوا ناچارین ڕێگەی تر بگرینە بەر!. بەڵام دکتۆر مەعسوم بە جوانی خاڵە لەسەر پیتەکان دانانێت بۆ ئەوەی بزانین ئەو ڕێگایانەی تر چین و ئەگەری ئەوە هەیە ئومێدیکیان لێ پەیدا بێت؟. ئەگەر ڕێگەکە ڕێگەی جەنگ بێت ئەوە دەرگای دۆزەخ دەکاتەوە و شارەکە تێکڕا دەکاتە کابووس (ئەم ڕێگایە تاکە ڕێگایە بۆ وەرگرتنەوەی کەرکوک) ئەگەر ڕێگەی دیپلۆماسی و گفتوگۆیە، چی وایکردووە لە ماوەی چوار ساڵی ڕەبەقدا کورد لە یاری دیپلۆماسی شکست بخوات؟ ئایا دیسان یاری دیپلۆماسی نابێتە یاری مار و پەیژە؟. یان وەک وتە کلاسیکی و میللییەکە دەڵێت کورد ئەوەی بە خوێن و ڕەندک و ئازار بەدەستی دەهێنێت و لە جەنگدا مسۆگەری دەکات هەمیشە لەسەر مێزی گفتوگۆ دۆڕاندوویەتی و لە کیسی چووە!! ئایا ئەم جارەش کورد هەمان یاری دەکات؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

---

*ئەم وتارە شیکارییە پێش سیانزە ساڵە و لە ژمارە (46)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی دیسامبەری ساڵی 2007 بڵاوبووەتەوە.

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی دووەمی کتێبی “گەمەی شەیتان” لە لاپەڕە 109-69 چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کە ئەو کتێبەش بۆ چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە